К. Гандурін.

"ПЕРЕД БУРЕЮ"

Пєса в 4-ох діях.

Ціна 35 центів.

Накладом
"УКР. РОБІТНИЧИХ ВІСТИЙ"
Вінніпег, Ман., Канада.
1922.

ЗБІРКА
ІВАНА ЛУЧКОВА

К. Гандурін.

ПЕРЕД БУРЕЮ

Пєса в 4-ох діях.

Ціна 35 центів.

Накладом
"УКРАЇНСЬКИХ РОБІТНИЧИХ ВІСТИЙ"
Вінніпеґ, Ман.
1922.

ДІЄВІ ОСОБИ:

Хома Василевич Волков, секретар союза ткачів, — отверте мужицьке лице, невеличка русява борода, погляд пильний, викриваючий твердість характеру, в суконній куртці, підперезаний жовнїрським паском, в чорній суконній шапці — 35 лїт віку.

Люба, його жінка, бібліотекар союза, — 28 лїт віку, в темній юбці і ясній бавовняній кафточці.

Кузьма Нікішін, предсїдатель союза, — 45 лїт віку, в бавовняній сорочці і проходженім піджаку; кашкет на нїм широкий, старий порижівший; присадкуватий і взагалї робить вражінє сильного фізично чоловіка, густа рижа борода, по фаху носильщик полотна.

Стратилат Марфуткін, ткач, старик, в старім злинялім піджаку, штани злинялі і полатані, в чоботях і суконній шапці.

Павло, ткач, 19 лїт віку, в синій бавовняній сорочці, дуже проходженій, штани рябіють від безчисленних латок, дуже короткі і в низу обстріпані, в опорках на босу ногу, в шапці, давно втратившій всяку виразну форму і кольор.

Олена Пташкіна, ткачиха, дївчина 20 лїт віку, в сїрій бавовняній кофтї, в темній юбці і чорнім фартушку з перехресними на грудях лентами, на голові чорна лента.

Генадій Іванович Бездушний, властитель фабрик:

ткацької в селї Мокрім і бавовняної на хуторі в Криворожі, — свіжий, цвітучий старик з рожевими щоками, кучерявим білоснїжним волосєм і клинчастою борідкою; взагалї зовнїшність його з претенсіями: відчуваєть ся стремлїнє бути не то великим аристократом, не то артистом, на нїм біле лїтне одїнє, ковнїрчики, рукави із брилянтовими запинками.

Володимир Олексїєвич Тїшкін, завідуючий бавовняною фабрикою, — около 40 лїт віку, гладкий, коротко острижене волосє і вуса, в яснім одїню, в мягкій білій сорочцї, в синій краватцї і соломянім капелюсї.

Олександер Миколаєвич Гукасов, директор ткацької фабрики, 38 лїт віку, вигляд має випещений, в гарнім одїню з сивої анґлїйської матерії, на білих мягких пальцях — перстенї, з вусами і з передїленим волосєм.

Олексїй Василєвич Радостїн, бухальтер бавовняної фабрики, 45 лїт віку, велика темно-руса борода, говорить басом, ніс викриває пристрасть до алькоголю, в чорнім піджаку з круглими полами, в ковнїрчику і краватцї.

Сухой, робітник, хорий, слабо-умний, і передвчасно постарівший ся, — в червоній дуже приношеній сорочцї, в полотняних штанах, в опорках, голова покрита обірваною шапкою з підробленого баранку.

Федюк, робітник, в засаленій блюзї і шапцї, 28 лїт віку.

Селянка, молода неповоротлива женщина, в жовтій хустцї, білій кофтї і рябій юбцї.

Марфа Пеструхіна, прислуга.

Єрикін,
Сичев, } майстри.
Колодкін,

Уповноважнені від робітників: 1-ий, 2-ий, 3-ий.

Швайцар.

Хлопчик.

1-ий жовнїр.

2-ий жовнїр.

1-ий робітник.

2-ий робітник.

Робітники і робітниці.

Дїя відбуваєть ся в лїтї в 1917 роцї, у фабричній місцевости центральної Росії.

——:-:——

ДІЯ ПЕРША.

Ява перша.

Приміщенє правлїня союза ткачів і бавовняних робітників. Се є велика кімната, в якій попередно був склад. Кімната запущена: стїни поплямлені, глина місцями обвалилась і видно червону цеглу. З лївої сторони двоє вікон; в задній стїнї також двоє вікон, між ними напів шкляні двері. З правої сторони двері в кімнату: над дверми напись — бібліотека. В правім заднім вуглї шафа правлїня; в лївім вуглї зложені одна на другу лавки і табуретки. На фронтї, з лївої сторони стіл, коло правої сторони також стіл. Пізний лїтний вечір. На столах лямпи з білими абажурами, світять вони слабонько. Задня часть кімнати напівтемна. Через отворені вікна видно: огонь двох фонарів, які освічують будинок фабрики. Виразнїйше видно: великий фабричний комин і вікно машинової кімнати. Під стелею, на задній стїнї, висить червоний прапор, на нїм напись: "Професійний Союз Ткачів і Бавовняних Робітників"; під написею — емблєма: човник і цістерна. Коло стола, з правої сторони сидить Волков. Перед ним, на столї членські картки, розписки, книги і брошури; він пише. З лївої сторони Нїкішін; перед ним членські картки і алфабетна книга, в котру він записує імена членів. Коло него стоїть Сухой.

НІКІШІН. Тобі чого, діду!

СУХОЙ. Та ось висох я, зовсім висох. (Закачує рукави і показує руки.) Ось які, крови нема, тільки сухі кости.

НІКІШІН. (Переставши писати, дивить ся на Сухого.) Що-ж ти, хорий?

СУХОЙ. (Плаксиво.) Кажу, висох... очи мало що бачуть — висохли... І в середині сохне: З'їм що небудь або води напюсь — палить... (Розгортає на грудях сорочку.) Ось, як висох... як шкелєт став... як голодна блощиця, зовсім без крови.

НІКІШІН. А і справді ти висох, діду.

СУХОЙ. (Зі злостию.) Який я дід!... Я молодий... мені тільки сорок літ.

НІКІШІН. На що-ж ти хорий?

СУХОЙ. Та ось висох я... Чи ти не чуєш, що я кажу? Коло сушильної машини я працюю — засушила вона мене, окаянна... Двайцять вісім літ... так... висохнеш за такий час.

ВОЛКОВ. (Переставши писати.) До шпиталю тобі треба йти, товаришу.

СУХОЙ. На що він мені?... Не піду... Там заріжуть!

НІКІШІН. Хто тебе заріже?

СУХОЙ. Звісно хто: доктори... Скільки вони народа перерізали.

ВОЛКОВ. Чого-ж ти хочеш?

СУХОЙ. Працював — так як в огні горів, а зарібок тільки опорки та штани подерті; умру — навіть на смертну одежу не лишить ся.

НІКІШІН. Тяжко тобі, що й казати. Але що-ж ми зробимо... не все у наших руках... До шпиталю ми можемо тебе відіслати. Там будуть тебе лічити — то може і вилічать.

СУХОЙ. (З плачем, який переходить в писк.) Не хочу я до шпиталю! Ось казали: революція — то ліпше буде... (Зі злостию.) Мені не ліпше! Хазяїнови ліпше, а не мені... У него пика лопнути хоче... шия, як у кабана, товста, жир капає... а у мене і кровинки нема... я все коло машини сохну... а він на возї з ґумовими колесами їздить...

Ява друга.

ЛЮБА. (Вийшла з бібліотеки з книжками в руках.) Діду, ми будемо домагатись, щоби тебе на иншу роботу перевели, добре?

СУХОЙ. (Зі злостию.) Я не хочу!... Я хочу своє дістати... Хто наживав для хазяїна богацтво? Я наживав... кровю наживав... Відберіть у него що небудь... віддайте менї... Годинник з ланцушком відберіть... він мій... я наживав.

НІКІШІН. (Починаючи писати.) Сего не можна, діду.

СУХОЙ. А, не можна!... А сохнути мені можна?... Здихати мені можна? (Плаксиво.) Засох я... палить нутро — сили нема.

ВОЛКОВ. Діду, треба йти до шпиталю або взяти відпустку, — треба відпочивати.

СУХОЙ. Нікуди я не хочу... відберіть годинник... він мій!

НІКІШІН. (Пише.) На що він тобі?

СУХОЙ. Носити буду... Куплю новий піджак... при годиннику буду ходити.

ЛЮБА. Він, видно, божевільний.

ВОЛКОВ. Що-ж... може бути, і мозок у него також висох... Хазяїнови на гроші переробив ся.

НІКІШІН. Годинника відбирати не можна. До шпиталю відіслати можна.

СУХОЙ. Не хочу я до шпиталю, заріжуть...

ЛЮБА. А до села, діду, не хочеш їхати?

СУХОЙ. (Злісно.) Я не дід!... Я молодий... До якого села?... В селї у мене всї умерли... Я один. (Павза.) Чи годинник у того кабана відберете?

НІКІШІН. (Пишучи.) Не можна. Се нісенїтниці.

СУХОЙ. (Кричить.) Не можна?... Хіба я сам відберу? Кабан він... Живіт роздуло, як гору — на силу в бричку влазить... шпирну ножем і відберу годинник... сам відберу! (Виходить.)

ВОЛКОВ. Нещасливий чоловік. На що він хорий?

НІКІШІН. (Перевертаючи сторінку книжки.) Хто його знає... Тут много таких. Отроюють ся, певно, в майстернях... Приїде чоловік з села — любо подивитись, а поробив в бавовняній фабриці років зо два і зівяв.

ЛЮБА. Страх... Сей чоловік так як привид. Невже-ж ще працює?

НІКІШІН. Видно, що працює. Хорий, хорий, а живіт єще хоче їсти. От і працює поки не умре. (Люба виходить до бібліотеки.)

ВОЛКОВ. Підле житє в Криворожі. Каторга.

НІКІШІН. (Беручись до писаня.) Може єще гірше буде. (Павза.) Тепер менше народа ходить. От як на весні було — біда... покотом ходили. І всї зі скаргами. Скільки ми тих скарг розібрали, без числа. (Чути кроки і кашель.) О, єще хтось іде.

Ява трета.

(Входить Федюк.)

ФЕДЮК. Здраствуйте, товариші. (Витаєть ся з Волковим.) Здраствуй, правильний чоловіче. (Здоровкаєть ся з Нікішіним.)

НІКІШІН. (Перестаючи писати.) Здраствуй, товаришу. Що скажеш?

ФЕДЮК. Сказати то я скажу... Тільки ось не знаю, як почати.

НІКІШІН. (Знова нахиляючись над книгою.) Подумай, розжуй, відтак і начнеш.

ФЕДЮК. Ось що... За царя дуже много поганого на землї розвело ся... неправди. Треба би почистити землю.

НІКІШІН. Ну і що-ж — починай, чисть. Се нікому не заборонено.

ФЕДЮК. Ось хоч би фабриканти. Здало би ся їм хвости повкорочувати.

НІКІШІН. Вже повкорочували... а дальше побачимо.

ФЕДЮК. Ось на цвинтарі, на купецьких могилах стоять памятники... А за що їм побудували?

НІКІШІН. Звісно, за гроші.

ФЕДЮК. Воно — так. Але за що їм така честь та слава? Каплиці з образами, мармурові хрести, вінки? А над робітником нічого нема. Тички в землю ніхто не встромить; насиплять горбочок — і добре. (Сердито.) Чи се правильно?

НІКІШІН. Досить, товаришу. Пощо мер-

твими журити ся. Там вже справи не поправиш.

ФЕДЮК. Поправиш. Та єще як — найкраще. Понабудовували памятників; ось, мовляв, дивись: не хто будь похоронений, а богач, вельможа бавовняний. (Розмахуючи руками, голосно.) А я взяв та й поздіймав всї ті памятники! Ось, мовляв, вам — викусїть: гроший, мовляв, у вас хоч і много було, а поваги вам тепер нема... З вішальниками вони би зрівнали ся. І кождий би се розумів і відчував.

НІКІШІН. З живими дїла много, тут не до мерців.

ВОЛКОВ. Що-ж, фабриканти, по вашому, не заслужили памятників?

ФЕДЮК. Та за що-ж їм памятники? Ось наш хазяїн-старик... Хіба він жив? Яку він по собі память лишив? Як називали при житю: "Микитка вішальник" — так і тепер звуть. А на могилї — каплиця. І в каплиці монах сидить — молить ся. Чи се правильно?

ВОЛКОВ. І тепер молить ся?

ФЕДЮК. І тепер. За душу Микитки-вішальника розпинаєть ся. (Павза.) Ось що, товариші, ви стоїте впереді народа, у вас сила. При нагоді — може вдасть ся — видайте розпорядженє, щоби усунути памятники. А ми вже у-

сунемо. А потім будемо на їх могили кидати здохлих собак, гадюк наловимо на болоті, та замість вінків... І се буде по заслугам. За життя кров пив, скіру з робітника дер, ну і почесть тобі по смерти, як розбійникови. Нехай, коли хто перейде мимо могили, то плюне або що небудь инше таке зробить.

НІКІШІН. Товаришу, се не гаразд. У нас роботи много. Нам нема часу сими балачками занимати ся. Про живих треба думати, а не про мертвих.

ФЕДЮК. Живі не втічуть. А коли тепер все по новому — то і на цвинтарі треба по новому. (Павза.) Так при нагоді не забудьте... Пригадайте сю справу. (До Нікішіна.) До побаченя, правильний. (Пращаєть ся з Волковим і виходить.)

ВОЛКОВ. Сердитий чоловік.

НІКІШІН. А хто тут не сердитий? Та як і не розсердити ся. Адже-ж в три погибелї гнули. Писнути ніхто не смів. А писнув — козаки, стражники, станові, калїчили народ, на смерть били.

ВОЛКОВ. Нї, російський чоловік не пімстник. Підчас перевороту могли перебити всїх, — і правих, і виноватих. (Шум за дверми.)

НІКІШІН. Знова хтось іде. Ось і працюй тут. Много напрацюєш. (Входить селянка.)

Ява четверта.

(Входить селянка.)

СЕЛЯНКА. (Непевно оглядаючись.) Чи тут робітничий союз?

НІКІШІН. Так, тут. Чого тобі треба?

СЕЛЯНКА. (Плаче.) Батьки... рідні... поможіть ви мені...

НІКІШІН. Та ти не плач, — скажи, в чім річ.

СЕЛЯНКА. Мій чоловік від дому відбив ся.

НІКІШІН. Ми тим не занимаємо ся. Се не наше діло.

СЕЛЯНКА. (Голосить). А чіє-ж се діло? Відбив ся чоловік, пішов від своєї жінки до рекрутки. І днює і ночує у неї... На мене і дивити ся не хоче, наче я і не жінка вже.

НІКІШІН. Не наше се діло. Ти зверни ся до своїх селян.

СЕЛЯНКА. Рекрутку сю, Аніську, вигнати би із села — шлямпу... (Кланяєть ся, хлипаючи.) Поможіть як небудь. Причарувала вона його, видно, окаянна...

НІКІШІН. Ну, добре, нехай зайде. Я з ним поговорю.

СЕЛЯНКА. Уговори ти його. Чому, мовляв, ти, Іване, жінку свою зневажаєш... Чим, мовляв, вона негарна? Уговори, милий.

НІКІШІН. Добре, добре. Скажи, щоби зайшов. Потрібно, мовляв. (Селянка виходить.)

НІКІШІН. (Через якийсь час переставши писати.) Ну, досить. Вистарчить на нині. (Махає рукою.) Рука оніміла як, а? (Позіває.) Ех, і спини не розігнеш... До чого дописав ся... не встанеш. (Виймає годинник.) Одинайцята. Засиділись, однак. Час до дому. (Встав, розмахуючи рукою.) Дрова колоти лекше, чим писати... пальці так як деревляні стали, і болить у всіх суставах. (Підійшовши до Волкова, весело.) На но потягни палець — задеревів.

ВОЛКОВ. (Не обертаючись.) Сам потягни.

НІКІШІН. Ти чого на стіну задивив ся? Малюнків на ній нема.

ВОЛКОВ. Задивиш ся — наслухавшись за день таких балачок.

НІКІШІН. Яких?

ВОЛКОВ. А ось таких, як вечірні. Страшно робить ся.

НІКІШІН. Тобі то розумієть ся. Не привик ти до сего після Сибіру. В Сибіру також не солодко, але все таки не так. Тут гірше.

ВОЛКОВ. (Задумчиво.) Я, каже, висох як скелет, а з него жир капає... Так. (Павза.) Ех, взяв би добру порцію динаміту, заложив би його в землю, і — трах! У воздух все.

НІКІШІН. Тепер ні. Чому у воздух? Тепер, можна сказати, світло засяло: все видно, все житє, як на долоні.

ВОЛКОВ. І при тім світлї викрилась яма, котру ми називаємо Росією. Дикість, тьма, злидні на дні сеї ями. (Павза.) А тепер прийшла ненависть. Завалить ся вона їм на голови... Так їм і треба.

НІКІШІН. Що-ж... Сїяли вітер — будуть жати бурю.

Ява пята.

(Входить Люба. В руках несе флящинку з клеєм, ножиці, книжки і ленти білого паперу; вона кладе се все на шафу. Чути стук в двері.)

ВОЛКОВ. Стукають...

НІКІШІН. Ще когось принесло. Не пущу! (Виходить за двері; чути його балачку.) "Пізно, завтра прийдіть. Пізно, кажу"...

ЛЮБА. Що значить пізно? Можна єще годину попрацювати. У мене, до того єще не все закінчено. (Двері відчиняють ся, входить Марфуткін, за ним Павло і Нікішін, двері лишають ся напів отворені; в них несміливо загалядає Олена і не рішившись увійти, лишаєть ся за дверима.)

МАРФУТКІН. (До Нікішіна.) Ти вже впусти нас, сосновий сук. Дуже ми втомились. Сорок верст пішки йшли... ноги підбили. (Шукає очима образа і, не найшовши, хрестить ся, дивлячись на стелю; кланяєть ся Волкову.) Здраствуйте, товариші!

НІКІШІН. Ви звідки? Не тутешні?

МАРФУТКІН. Ні, ні, не тутешні. Ми з Мокрого, ткачі. До вас прийшли... оборони попросити, функції отримати.

ВОЛКОВ. (Усміхаючись, сідає на стіл.) Які функції? Ти, діду, видно, не знаєш, що значить слово: функції?

МАРФУТКІН. (Пощіпуючи борідку.) А й справді так, сосновий сук... не знаю. Чув, хлопці говорять, ну і сказав; для ваги слівце вставив. (Коротка мовчанка, підчас котрої Волков і Нікішін розглядають Марфуткіна і Павла, а ті, в свою чергу, їх.)

МАРФУТКІН. (До Волкова.) Ти хто такий, сосновий сук? Яке твоє становище?

ВОЛКОВ. Секретар союза ткачів і бавовняних робітників.

МАРФУТКІН. О, яке становище... всему ділу голова значить. (До Нікішіна.) А твоє, срібний, яке становище?

НІКІШІН. Предсідатель союза. (Павза.) Ти про діло, діду, говори. Пізно, пора спати.

МАРФУТКІН. Аякже, аякже, сосновий сук... про діло треба, про діло. (До Павла.) Пашук, розкажи... ти острійший від мене на язик. Бачиш, як добре вийшло: і предсідатель, і секретар тут... добре склалось діло.

ПАВЛО. (Сумно.) З паперу треба читати. На папері все по порядку записано і підписи є.

МАРФУТКІН. Ну, і читай, читай, сосновий сук... Ось сядемо на лавку, і читай. (До Нікішіна.) Можна взяти лавку?

НІКІШІН. Чому-ж не можна? її нічого не станеть ся, не протреш.

МАРФУТКІН. (Бере з вугла лавку.) На лавці зручнійше. Дуже втомились, підбили ноги. (Сідає.) Сідай, Пашо, сідай, сосновий сук. (Павло сідає.) Діставай грамоту. (Нікішін і Люба сідають.)

ПАВЛО. (Дістає зза пазухи в четверо зложений лист і починає читати.) "В Кривоже, до союза ткачів і бавовняних робітників. Пишуть і посилають ткачі фабрики Бездушного в селї Мокрім. Прийміть нашу скаргу, товариші, поможіть... Ми слабі, темні сільські люди, просимо вас. В Криворожі вас много, у вас союз є — поможіть. Просьба наша ось яка. Коли прийшла революція, народ розігнав урядників, стражників та станових, і ми з фабрики декого нагнали, — в тачку значить посадили... Чоловіків з

шість иродів було — майстри та табельщики. За штрафи, за гнилу основу, за доноси і за инші всякі художні діла ми показали їм "кузькіну мать": нагнали. І пішло знова у нас діло по старому — працюємо. Зібрали ся раз діло обговорити, а Авдотя з Ворончихи вийшла тай почала казати: "Судіть, каже, мене, християни, а я повинна вам сказати, що найголовнійшого ирода ви не нагнали". Ткачі питають: хто він такий? А вона каже: "Директор наш; запропастив, каже, він, окаянний, мою голову, запропастив честь мою дівочу"... Тільки Авдотя скінчила, а за нею Марія Присухинська вийшла, Дарія Жукова... І кленуть всї три директора... Обезчестив він їх, насміяв ся над дївчатами. Країна наша темна, ліси та болота кругом, нарід боязливий, особливо дївчата... Терпіли, боялись, щоби з фабрики не прогнали. Рішили ми усунути директора з фабрики: кажемо до него: "забирай ся, мовляв, Олександре Миколаєвичу." А він на нас... "я, каже, вас... до комісара піду, до самого тимчасового правительства дійду; ви, каже, зі злости мене посуджуєте". Ми туди, сюди... прислали до села міліцію... "Не маєте, — кажуть, — права директора вигонити". А опісля того він всїх тих, хто на зібраню проти него виступав, і віддалив з роботи... Ось яке наше діло. Товариші, помо-

жіть нам — у вас сила. Сей лист підписали: Микола Рябцов, Петро Водянкін"...

ВОЛКОВ. (Перебиваючи.) Чи ви можете се доказати?

МАРФУТКІН. Можемо, сосновий сук... А-якже — задармо народ говорити не буде. Свідки є.

ПАВЛО. Я казав ткачам: киньте його в озеро, — не послухали.

МАРФУТКІН. Ти, сосновий сук, не спіши з озером. І без озера можна... розібрати треба по закону, по правді; покарати завсїгди успіємо.

НІКІШІН. А що, розкриваєть ся, га? От мерзавці!... Де недомірували, де обраховували, де... тьфу ти, анахтеми! Правда, що в озеро їх з каменем на шиї.

ВОЛКОВ. (Сердитий, але стараєть ся се закрити.) Де ваші свідки?

МАРФУТКІН. Є, сосновий сук, є. Один свідок з нами. (Оглядаючись.) Олено... де ти? (Підійшовши до дверий.) Йди сюда, йди, кажу. Тут люди добрі, не бій ся.

Ява шеста.

Входить Олена; вона дуже стидаєть ся.)

МАРФУТКІН. Єще один свідок є: Марфа Пеструхіна, прислугою служила в директора

Вона разом з нами йшла в Криворожe, та втомила ся: заночувала в селї Овражнім у своячки. Завтра, сосновий сук, прийде.

ПАВЛО. І свідків не треба. Без свідків видно... Задармо не будуть такого говорити.

ВОЛКОВ. (До Люби.) Неймовірне, не хочеть ся вірити.

ЛЮБА. (До Олени.) Ви, товаришко, в Мокрім жиєте?

ОЛЕНА, Так, в Мокрім.

МАРФУТКІН. (До Люби.) Так, в Мокрім працює. Женщини вибрали її делеґаткою. Женщину, кажуть, пішлемо від себе. (До Олени.) А ти, сосновий сук, сїдай, чого стоїш? (Олена сїдає.)

ВОЛКОВ. (Легенько до Олени.) Як ви називаєтесь, товаришко?

ОЛЕНА. Олена Пташкіна.

ВОЛКОВ. То ви, товаришко Олено, свідок?

ОЛЕНА. (Стидливо.) Так.

ВОЛКОВ. Дїло се треба розібрати як найлїпше. Тут потрібна щирість, як... ну, як на сповіди. Ви бували на сповіди?

ОЛЕНА. Так, бувала.

МАРФУТКІН. Правильно, сосновий сук... як на сповіди, по правдї. Щоби нї, нї... а то таке буває, що баби лишнє намелють... Треба правду говорити.

ВОЛКОВ. (До Олени.) Я секретар союза. (Показує на Нікішіна.) Се предсїдатель, познакомтесь. (Олена витаєть ся з Нікішіном.) Скажіть нам, що ви знаєте про се дїло, щоби ми знали, що нам робити.

ОЛЕНА. (Застидавшись.) Я розкажу... тільки не знаю як... Се правда... Він негідник... безсовісний чоловік.

ВОЛКОВ. (Легенько.) Говоріть дальше, ми слухаємо.

ОЛЕНА. Прислугою у него була, Марфа. Він посилав її до нас, до дївчат, на фабрику. (Закрила лице руками.) Не можу... Такий стид...

МАРФУТКІН. Говори, Оленко, розказуй, нічого... таж тут свої. Нічого, сосновий сук.

ВОЛКОВ. (До Люби). Поговори ти, тобі лїпше, Любо. (До Нікішіна і Марфуткіна.) Ходїмо товариші в бібліотеку. Олена поговорить з Любою.

МАРФУТКІН. О, добре розсудив. Женщина з женщиною зговорять ся... (До Волкова.) Як ти називаєш ся, сосновий сук?

ВОЛКОВ. Хома.

МАРФУТКІН. А по батькови?

ВОЛКОВ. Василєвич. (Виходять в бібліотеку.)

ЛЮБА. (Сїдає коло Олени.) Ви схвильовані, товаришко, так?

ОЛЕНА. (Віднимаючи від лиця руки.) Так.

ЛЮБА. (Легенько.) Що-ж вас так хвилює? Ви між своїми. Мій чоловік — ткач — працював в Костромі. Я також ткачиха. Ми зрозуміємо. Розкажіть все, не стидаючись. (З натиском.) Головне: чи правда?

ОЛЕНА. Правда.

ЛЮБА. Женщин, заявивших на зборах, він обезчестив?

ОЛЕНА. (Тихо.) Так, се так.

ЛЮБА. І вони сему підчинялись?

ОЛЕНА. Ох, в тім селї така нужда. Села довкола бідні... Пятнайцять рублїв на місяць там цїлий маєток.

ЛЮБА. (Суворо.) Се дивно. Така рабська покора... Де-ж була гордість в тих женщин?

ОЛЕНА. Гордість? Так... розумієть ся. (Сильно хвилюючись.) Добре вам говорити... Ви... у вас є оборона... є кому заступитись... А ми в Мокрім були безборонні.

ЛЮБА. Як ви хвилюєтесь, товаришко. Що з вами?

ОЛЕНА. (Заплакала.) Я була гордою... Мене віддаляли від роботи... місяцями ходила без роботи.. А ту ще й мама заслабла... я... я не могла.

ЛЮБА. Товаришко, я вас розумію. (Вдивляєть ся в Олену.) Як, невже-ж і ви?

ОЛЕНА. Господи, утопитись би ліпше... утопитись би... ніхто би нічого не знав... І мама моя умерла... Нещасна я, нещасна...

ЛЮБА. (Сердито.) Я убила би його. Ви розумієте? Ви, робітниця, позволили. Се недопустимо!

ОЛЕНА. (Ридаючи.) Утоплюсь я... не маю я куди тепер йти... не маю...

Ява сема.

(Входить Волков.)

ВОЛКОВ. Любо, ти несправедлива.

ЛЮБА. (Жорстоко.) Се такі раби... (Павза. Олена плаче.) Я не можу з нею говорити.

ВОЛКОВ. (До Олени.) Заспокійтесь, товаришко. Моя жінка нервова, але вона, розуміеть ся, не права. (Бере крісло і сідає.)

ОЛЕНА. (Хлипаючи.) Ліпше би мовчати, мовчати.. Хоч би ніхто не знав...

МАРФУТКІН. (Входячи.) Ай, ай, ай, сосновий сук, плаче. Ну, се не варто, Олено, не варто. Тобі говорять, як на сповіди — не осудять. Тут люди серіозні, не якібудь зубоскали.

ЛЮБА. (Підходячи до Олени.) Простіть мені. Я не права. І ходіть сейчас до нас. Ви втомились, вам треба відпочити, виспатись.

ОЛЕНА. (Хлипаючи). Я не знаю, не знаю. Я чуть жива, так втомилась.

ЛЮБА. (Ласкаво.) Ви, певно, голодні; хочете чаю...

МАРФУТКІН. Йди, Олено... Ми ще посидимо тут, побалакаємо. А ти, йди.

ОЛЕНА. Добре. Я піду. (Встає.)

ЛЮБА. (До Волкова.) А ти, Хомо, також скоро?

ВОЛКОВ. Розумієть ся.

ЛЮБА. До побаченя. (Пращаєть ся з Марфуткіном і Павлом і взявши Олену під руку, виходять. Входить Нікішін.)

НІКІШІН. Ну, як, Хомо?

ВОЛКОВ. Все так, як в листї написано, очевидно, правда.

МАРФУТКІН. Правда, сосновий сук.

ВОЛКОВ. (З ненавистю.) Скоти, негідники! Робітник і тепер єще не свідомий всего. Але коли він зрозуміє вас — горе вам!

НІКІШІН. Плакали ми, прийдеть ся і їм поплакати.

МАРФУТКІН. Хомо Василєвичу, ти думаєш, не бреше дівка, правду говорить?

ВОЛКОВ. Правду.

ПАВЛО. (До Марфуткіна.) А щож, неправду? Не знаю я, діду Стратилате, чому ти вірити не хочеш.

МАРФУТКІН. (Перебирає бороду.) Так... (Павза.) Тьфу, окаянні! Та-ж не вірить ся... директор наш образований, не майстер-мужик. Коли ми прийшли до него поговорити в сій справі, то такого тумана напустив... "Я, каже, і в Росії вчив ся і заграницею вчив ся, два університети кінчив. А ви, каже, до мене з гидотами приходите".

ПАВЛО. Казав я вам: кинути його в озеро.

МАРФУТКІН. А, йди ти до монахів! Ото причепив ся... в озеро, та в озеро. Тут не в тім діло.

ПАВЛО. (Встаючи, грозить кулаком.) Нас гнетуть, нас душать, з нас тягнуть жили.

МАРФУТКІН. (Перебиваючи.) Та перестань ти, сосновий сук. Перестань, Пашку! (Павза.) Підлоту творив чоловік. На фабриці працюють дечия жінка, дечия сестра, дечия дочка... Моя внучка, Машенька працює... Славна дівчина... синьоока, спритна... як божий метелик. (Встав, кланяючись до пояса Волкову і Нікішіну.) Дорогі товариші, поможіть... поможіть прогнати негідника.

ВОЛКОВ. Поможемо, діду. Ми збавимо йому апетит. Нас не обманить. Я давно з такими негідниками воюю. В тюрмах сидів за се. (Показує на Нікішіна.) Він також молодець в та-

ких справах; також з тюремного горшка кашу їв... Ми його навчимо.

МАРФУТКІН. Ах, добре справа виходить. (До Павла.) Павле, ось хто наші товариші. Все зроблять. Дай вам боже здоровля, гарні люди. А ткачі то наші як втішать ся.

ПАВЛО. По моєму — в озеро... без жадних балачок.

МАРФУТКІН. Прийшло ся і мені, старикови, стрітити ся з добрими людьми. Нема лиха без добра... Ах, сосновий сук, як люди брешуть, як брешуть. Чого тільки вони не говорили про страйкерів: дехто каже: "антихрист їх на землю післав", инші кажуть "розбійники, різуни — людий ріжуть як овець."

НІКІШІН. Правда, що ти бояв ся йти до Криворожа?

МАРФУТКІН. Бояв ся, сосновий сук, бояв ся. Думало ся всяко... прийти прийдеш, що найдеш — невідомо. І не хотів йти, але ткачі заставили: "йди, кажуть, до Криворожа, до союза — ти вже старий, сивий: йди, кажуть, для поваги".

ВОЛКОВ. А тепер не боїш ся?

МАРФУТКІН. Не бою ся, сосновий сук. Тільки от образа у вас на стіні нема, нема до чого помолити ся.

ПАВЛО. Дїд Стратилат побожний, — без образа жити не може.

МАРФУТКІН. (До Волкова.) Кажуть от, що ви в бога не вірите?

ВОЛКОВ. (Просто.) Не віримо. Я давно перестав вірити, дїду, ще майже хлопцем.

МАРФУТКІН. Від думок у тебе така невіра почалась, чи від книжок?

ВОЛКОВ. Від житя, — на житє та на людий надивив ся. (Павза.) Памятаю ще підростком попав в майстерню до богомазів; побачив, як вони образи малюють, і відразу віра так і відпала. Сидять мужики, чоловіків з пятнайцять. Курять, на столї фляшка горівки стоїть, миска огірків... То один підійде, смикне келїшок, то другий. Піснї співають веселі; так виспівують, що аж танцювати хочеть ся. Тут і купцї товар вибирають. Торгують ся з хазяями, лають ся. Один каже: "у святого обличе чорне — не варта вашої цїни". Другий каже: "носи не добре причеплені, — брак, — дешевше треба віддати". Одним словом, вийшов я звідтам і не міг більше молити ся перед образом. Від того і почалось...

МАРФУТКІН. (Задумчиво, тереблячи пальцями бороду.) Гм-так...

ВОЛКОВ. Ну, але се опісля, дїду. Треба

своє діло скінчити, а відтак і про бога поговоримо.

НІКІШІН. Діло то, Хомо, ясне: У Бездушного в Криворожській фабриці спеціяльне замовленє. Треба проголосити страйк.

ВОЛКОВ. Так. Треба викинути директора.

НІКІШІН. Нема чого з ним церемонитись. Треба їх вчити. (До Марфуткіна.) Діло в шапці, діду... Бездушного здавимо... Застановимо фабрику, то і директора не пожалує — нажене. А про бога поговоримо.

МАРФУТКІН. Поговоримо, сосновий сук, поговоримо... (Павза.) Так, кажеш, Бездушного здавимо?

НІКІШІН. Здавимо... Прожене директора.

ПАВЛО. А самого Бездушного хто прожене?

ВОЛКОВ. Дійде черга і до них, товаришу. Проженемо.

ПАВЛО. (Сумно.) Пора би всіх їх у воду!

НІКІШІН. (Весело.) Не у воду, а в фабрику... чи не будете так ласкаві попрацювати?

ПАВЛО. Будуть вони працювати. Дармоїдничати привикли — не відучиш.

НІКІШІН. Нічого... привикнуть. (До Волкова.) Завтра скликаємо правлінє, а після завтра страйк, так?

ВОЛКОВ. Так, розумієть ся. Нема чого ждати. (Павза.) Скучна се матерія... Страйкуй не страйкуй, а Бездушних не направиш. (До Павла, з жартом.) Може й справді в озеро їх, га?

ПАВЛО. А то-ж, ждати, дивити ся на них...

ВОЛКОВ. Ех, душно на землї, братя, нема чим дихати.

МАРФУТКІН. Правильно, сосновий сук: душно. Правди нема, а без правди задуха тільки, а не житє.

ВОЛКОВ. Нїчого дїду. Трудно було почати, кінчити лекше. А може правда і появить ся, та ще й до нас загляне.

НЇКІШІН. (Встаючи, до Марфуткіна.) Ти, дїду, тут ночуй, йти тепер нема куди: пізно. Ось тільки нема що постелити.

МАРФУТКІН. Нїчого, добрий чоловіче, нїчого. Спасибі. Я і так. Кулак під голову і ляжу... Сон у мене дуже плохий: хоч і на перинї положи — не засну... не сон, а одні тільки зітханя.

НЇКІШІН. (До Волкова.) Ну, Хомо, йдемо.

ВОЛКОВ. Йдемо. (Стискає руку Марфуткіну.) Прощай, дїду. (До Павла.) До побаченя, товаришу!

НЇКІШІН. Прощай, старик. Завтра злагодимо ваше дїло. Підведем добру штучку: ви-

летить ваш Олександер Миколаєвич... Аж зашумить за ним. (Волков і Нікішін виходять.)

МАРФУТКІН. Певно пізно вже, я втомив ся. Треба чогось трохи з'їсти. (Бере торбу, дістає кусок хліба, огірка і їсть. До Павла.) Їдж... у мене в торбі ще є — вистарчить і для тебе.

ПАВЛО. Не хочу. Нічого мені не треба.

МАРФУТКІН. Чого ти дивиш ся як сова?

ПАВЛО. (Знехотя.) Нічого, діду Стратилате... так собі.

МАРФУТКІН. А єсли нічого, то й добре. (Хрестить ся.) Слава тобі, господи: перекусив. Тепер спати. (Бере дві лавки, ставить їх одну коло другої: те саме робить і Павло.) Який поганий чоловік... ото вже ирод...

ПАВЛО. (Лягаючи на лаві.) Про кого ти, діду Стратилате?

МАРФУТКІН. Про него, про директора нашого.

ПАВЛО. Казав я вам: киньмо його в озеро.

МАРФУТКІН. (Гасить одну лямпу, бере в руки другу, йде здовж стін і розглядає розвішені на стінах оголошеня, листки, підходить до задної стіни, розглядає ручник.) Он як — чоловік намальований. (Запирає двері, кладе на лаву торбу, роззуваєть ся.) Колотнеча... колотнеча йде на землї. Війна, цілі моря крови пролито... царя прогнали... Ех, часи, днї тепер тяжкі... Неспокійним народ зробив

ся... Спішить, так як на пожар біжить... А куди?

ПАВЛО. Значить, треба.

МАРФУТКІН. Видно, правду зачули. Близько вона десь... близенько підійшла... Ось, ось і в руках буде.

ПАВЛО. (Певно і сумно.) І буде. А ти думаєш що ні?

МАРФУТКІН. (Хрестить ся.) Дай, господи... Прийде правда — нове сонечко засяє... Освітить воно всї вугли, всї закутини. Побачуть люди свої дїла при світлї — стидно буде... стидно.

(ЗАВІСА.)

—:-:—

ДІЯ ДРУГА.

Ява перша.

Кімната Тїшкіна при конторі бавовняної фабрики. В лївій стїнї — двоє вікон, напів закриті темносивими фіранками; в правій стїнї — двері до кімнати властителя фабрики Бездушного; в задній стїнї двері на коридор. З лївої сторони стоїть великий стіл до писаня. На столї телєфон, богаті прибори до писаня, портфелї, купа рахунків. З правої сторони під стїною стоїть мягка софа; коло задної стїни така сама софа, коло стола — чотири мягких крісла. На стїнах фотоґрафії в дубових рамах; одні з них представляють зовнїшний вид фабрики, другі — внутрішний: майстернї і склади; на виднім місци висить диплома фірми — отримана на виставі — з написом: "За корисну дїяльність". З правої сторони в углу вішалка; на нїй висить палиця з срібною ручкою в видї дзьоба і круглий соломяний капелюх. За столом сидить Тїшкін. Він, видимо, в добрім настрою: постукуючи з тиха пальцями по столї наспівує арію тореадора з "Кармен". Десята ґодина рано. В конторі тільки почалась робота. Дзвонить телєфон. Тїшкін бере цївку.

ТЇШКІН. Слухаю, Тїшкін. Хто? Пан Єрикін? Здраствуйте, пане Єрикін. Що скажете? (Павза, тїснїйше притискає цївку телєфона до вуха, нахиляючись до стола, стревожено.) Що, що ви кажете? Страйк?... Ну, що за чорт... (Робить неза-

доволену міну, котра, не сходить з його лиця підчас цілої балачки.) Аджеж, страйкували вже... здаєть ся досить би вже з них... Якого чорта їм треба? Не кажуть? (Встав. Павза.) А щож ви там, панове?... треба підприняти-б кроки. Як-як? Ну, се заріз, заріз... хоч вішай ся. (Сїдає знова.) Вся фабрика?... Так таки і не кажуть чому застрайкували?... До союза предкладають? Чорти-б їх забрали з союзом разом. (Різко.) Прийдіть сюда, панове!... старші майстри... запросіть уповномочених від робітників. Скоро! Не заставляйте ждати. (Кладе цївку, бере знова.) Стація? Двайцять чотири—пять... Ґенадія Івановича, будьте ласкаві. Просить Тїшкін. (Павза.) Добридень, Ґенадій Івановичу... У фабриці неспокій... страйк. (Павза, з лиця видно, що його сварять.) Та причім-же я?... що-ж я зроблю? Робітники й знати нїчого не хочуть. Слухаюсь. Добре. (Кладе цївку, зриваєть ся з місця, затиснувши кулаки.) Сволоч... підляки! Закопали, закопали мошенники!

Ява друга.

(Входить Радостїн.)

РАДОСТЇН. Здраствуйте, Володимире Олексїєвичу.

ТЇШКІН. (Витаєть ся.) Здраствуйте.

РАДОСТЇН. (Сїдає, виймає шовкову хустинку, сїкає носа, не кваплючись дістає папіросницю і закурує папіроску.) Але ви здаєть ся не в гуморі?

ТЇШКІН. (Сїдаючи.) Який тут може бути гумор. Чорт знає, що робить ся! Сї тимчасові правительства, Совіти, Союзи, страйки... у-у чорти-б їх забрали! Всїх би перевішав.

РАДОСТЇН. (Апатично.) Ви вже теє-то, задуже чогось... чи вщіпнув хто?

ТЇШКІН. Що там вщіпнув... убили, на смерть убили! (Коротка павза.) А ще кажуть: "ми угнетені, ми обиджені"... бідненькі. Розбійники, душогуби!

РАДОСТЇН. (Не кваплючись, затягаєть ся папіроскою.) Ви зовсїм не в своїй тарілцї.

ТЇШКІН. Яка там до чорта тарілка! Нї, ви скажіть, хто обиджений, скажіть. Я повинен получити премію в двайцять тисяч за виконанє скорого замовленя; половину замовленя виконане, і нараз робітники застрайкували, застрайкували, сволочі! Бідненькі, несщасненькі... у... прокляті! Вони хочуть лїнюхувати, а я мушу втрачати заробіток. А єще про братерство, про соціялїзм говорять.

РАДОСТЇН. (Пускаючи дим, то ротом то носом.) От тобі і фунт. Я думав, що ви устроїте піяти-

ку по отриманю премії. До того ще й коняк в Криворожі є.

ТІШКІН. Пропало, все пропало!... Не виконаємо на час замовленя. (Павза.) Ні, ви скажіть, яке положенє: застрайкували у тебе робітники, а ти нічого не можеж з ними зробити... нічого! Бувало зателєфонуєш до пристава— той як огнем спалить: нема вже його, голубчика — того страйкера: повезли в повіт блощиць ним кормити.

РАДОСТІН. Я думаю, що те все скоро скінчить ся. Ось в ґазетах пишуть, що в Петрограді їм хвоста придушили — тим нещасненьким. Вони щось там задумали, а юнкри їх цапнули, і давай рубати.

ТІШКІН. Дав би то бог. Якеж се житє: фабрикант тепер — не фабрикант, управляючий — не управляючий. Хіба можна так жити? Бувало йдеш через фабрику і всї тобі кланяють ся до пояса; крикнеш: "гей, ти, як називаєш ся?" — як птиці до тебе летять... А тепер і вухом не ведуть.

РАДОСТІН. Що й казати, зле. Ну, та се не на довго. Сами до нас прийдуть, просити будуть, кланяти ся; знова царя поставлять, сами поставлять, як триста літ тому назад поставили.

ТЇШКІН. Чорт їх знає... Царя то вже, може і не поставлять. Який там до чорта цар! Сам Вельзевул з ними не справить ся тепер. Я вже, здаєть ся, битий собака, а у себе на фабриці справити ся з ними не можу. І так і сяк підходиш — а вони все вовками дивлять ся.

РАДОСТЇН. Побачимо. (Павза.) Сам знає?

ТЇШКІН. Знає. Повідомляв по телєфону.

РАДОСТЇН. Сварив?

ТЇШКІН. Сварив. Але що з того, що він сварить? Менї викручувати ся треба. Сам він нїчого справі не поможе.

Ява трета.

(Входить швайцар.)

ШВАЙЦАР. Майстри прийшли.

РАДОСТЇН. (Встає). Ну, я покищо піду... зайду ще. Вечером поїдемо до мене.

ТЇШКІН. (Розкладаючи папери.) Побачимо там. (До швайцара сердито.) Чого стоїш? Скажи, щоби увійшли майстри. (Швайцар виходить, виходить і Радостїн. Входять: Єрикін, Сичев і Колодкін.)

ТЇШКІН. (Зриваєть ся, витягає шию, бере себе за горло). Ріжте, ріжте, чорти би вас забрали!... відразу, ну!... (Коротка павза.) Ах, понаве, панове, скільки раз говорив я вам, переконував, а у

вас все по старому. Ну, чому вони застрайкували, чому?

ЄРИКІН. Нам невідомо. Єй-богу невідомо.

ТЇШКІН. Так, невідомо... (До Колодкіна.) Пане Колодкін, лаяли ви кого небудь по своїй привичцї?

КОЛОДКІН. Нї, не лаяв.

ТЇШКІН. Що ви менї говорите... У вас є своя манєра лаяти... Як ви її називаєте?

КОЛОДКІН. Злаяти по собачому.

ТЇШКІН. Ну, ось, ось... Злаяли кого небудь трох-поверховою лайкою, а в результатї — страйк. Ось вам і "по собачому лаяти".

КОЛОДКІН. Нікого я не лаяв, Володимире Олексїєвичу. Єй богу, не лаяв. Таж я розумію, що тепер не можна.

ТЇШКІН. Авжеж, розумієте. Єсли-б розуміли, то не страйкували-б у вас робітники. Пане Єрикіне, чи ви не помилились часом та не заїхали кому будь в ухо? Ви дуже до сего привикли, поки служили в Мокрім. Прогнали вас звідтам робітники, ми вас пожалїли, а ви знова за своє.

ЄРИКІН. Що ви, Володимире Олексїєвичу... яке там ухо! Тепер самому треба стеречи ся, щоби робітники часом не потовкли боків. В Мокрім до революції було дїло: єсли слів хто не розуміє — ляпнеш легенько.

ТЇШКІН. Легенько... зуби вибивали — знаю я.

ЄРИКІН. Ну, се сталось один раз... вибив парубкови зуба. Але і зуб се був слабий. Він ходив до фельшера... гоїв його... опісля вдячний був — не мучили зуби.

ТЇШКІН. Ех, Атиля, ви, пане Єрикіне. І на чорта вам бити ся?

ЄРИКІН. Але-ж я тут не бю ся. У мене не дві голові на плечах.

ТЇШКІН. Ну, а ви пане Сичев? Між вами і робітниками щось стало ся?

СИЧЕВ. Що ви, Володимире Олексієвичу... на мене ніколи не скаржились робітники.

ТЇШКІН. Значить у вас в сушильні все гаразд?

СИЧЕВ. Гаразд, слава богу.

ТЇШКІН. Ну, значить ви чоловік розумний — я знаю. Тільки відносно женщин... ви на се здатні... глядіть... у вас в сушильні їх много.

СИЧЕВ. (Гладить вуса.) Се діло належить до минувшини... давно зарік ся.

ТЇШКІН. Зарік ся, а єсли не зарік ся. Хто вас знає. Так, значить нікого не сварив, до женщин не чіпляв ся, запотиличниками нікого не годував?

ЄРИКІН. Нічого такого не було. Розуміємо, що тепер не можна, та-ж ми не осли.

ТЇШКІН. Чого-ж їм потрібно?

КОЛОДКІН. Питали — кажуть: "страйкуємо після розпорядженя правлїня нашого союза — там і питайте".

ТЇШКІН. Як? Га? От сволочі! Яка насмішка, яка наруга. (Енерґічно дзвонить в телєфон.) Стація? Трийцять—двайцять вісїм... Союз бавовняних робітників і ткачів? Хто говорить? (Дуже приємно.) О, се ви, горожанине Волков. Вас я і хотїв. Тїшкін — управляючий фабрикою Бездушного... У нас вийшло неперозумінє з робітниками — не відмовте прислати від правлїня союза представника... Робітники з фабрики пропонують звернути ся до правлїня союза... Що, що ви кажете, прошу? Вас уповноважили? Дуже прошу вас загостити в контору. Єсли можливо, то сейчас, хазяїн буде. До побаченя. (Кладе цївку.)

ЄРИКІН. Ось сей самий Волков працював в Костромі в Кішкіних ткачем. А я служив там старшим майстром. Він задумав не здоровкати ся зі мною... Раз перейшов, не вклонив ся, другий раз — також нї, а я його — за ворота післав.

ТЇШКІН. Тепер він вас, чого доброго, пішле за ворота.

ЄРИКІН. Нї, не пішле. Чутки ходять, що

кінець їм приходить. В Петрограді, кажуть, вже покінчено: надокучило гратись в революцію. Кажуть, що всїх тих червоних взяли на цундер.

ТЇШКІН. (Сумно.) Навряд... забогато їх наплодилось. І жовнїри за ними. Коли-б то бог дав, а то жити не можна, просто хоч лягай та умирай. (Енерґічно.) Ось що, панове: обережність в діяльности. Обережність і тактика... розумієте. Не можна все в матїр лаятись та кулаком. Аджеж, за границею не бють ся. Навіть і у нас не всюди бють ся. Не поводьте ся як юпітери, як попередно. Простїйше, лекше треба, незамітно... Діла, розумієть ся, не забувати — вимагати можна, але делїкатно. Не треба кричати як поредно: "гей, ти, сукин сину", а на "ви" треба говорити... пане, мовляв, такий-то... Затямте ви все те добре, панове, щоби я вам більше не повторяв.

ЄРИКІН. Розуміємо. Задармо клопочетесь, Володимире Олексієвичу.

ТЇШКІН. Головно, відносно революції нїчого не мелїть. На початку, розумієть ся, вам не будуть вірити — се ясно, але як будете день в день твердити, то хоч трошечки, хоч краплинку, а таки повірять. А се важно. Ми, мовляв, всї в душі соціялїсти і революціонери і хазяї,

мовляв, співчувають, а управляючий, мовляв, зовсім скрайний революціонер. Тепер на сій струні можна грати. Страйк нам треба зліквідувати якнайскорше, а то діла фабрики потерплять. А з сего нікому з нас добра не буде.

Ява четверта.

(Входить швайцар.)

ШВАЙЦАР. Уповноважені від робітників прийшли.

ТІШКІН. Сейчас прийму. (Швайцар виходить.) Відтак провідників треба підігріти. Декотрому платню прибавте, декотрому дайте ліпшу роботу, декотрого відпустіть на відпочинок, — то вони втихнуть, не будуть дерти горла. Треба панове навчити ся розуміти обставини. Я, також, не з крилами: всюди не поспію.

ЄРИКІН. Не поможе. Люди без толку: сами своєї користи не розуміють. Тільки й чуєш: я не за себе, а за всїх.

ТІШКІН. Дурні, то дурні, се правда, але чому не попробувати. Треба всї средства випробувати. Ну, панове, закінчено. (Майстри прощають ся.) Скажіть уповноваженим, щоби увійшли. (Майстри виходять.)

Ява пята.

(Входять уповноважені: 1-ий, 2-ий, 3-ий.)

1-ИЙ УПОВНОВАЖ. Здраствуйте.

2-ИЙ УПОВНОВАЖ. (Кланяєть ся, не скидаючи шапки.)

3-ИЙ УПОВНОВАЖ. (Мовчить.)

ТЇШКІН. Сїдайте, панове.

1-ИЙ УПОВНОВАЖ. Нїчого, постоїмо. Ми зайшли не надовго.

ТЇШКІН. Та сїдайте-ж. (До 3-го уповноваженого.) Пане Бражкін, сїдайте. Поважні люди, корисні робітники... і сїдати не хочуть — не гарно. (Уповноважені сїдають.) Пострайкувати рішили?

3-ИЙ УПОВНОВАЖ. Що-ж з вами зробиш? Хоч не хочеш та застрайкуєш. З вовками жити по вовчому вити.

ТЇШКІН. Сердитий ви, пане Бражкін, чоловік. А я ось не такий.

3-ИЙ УПОВНОВАЖ. Чоловік не птиця: з однаковим пірєм не вродить ся.

ТЇШКІН. (До 1-го уповноваженого.) Ви здаєть ся недовго працюєте в фабрицї.

1-ИЙ УПОВНОВАЖ. Не довго.

2-ИЙ УПОВНОВАЖ. (До Тїшкіна.) Володимире Олексїєвичу, лїпше відразу приступити до

діла... Чого ви кликали нас, кажіть, нам на зібранє треба йти.

ТЇШКІН. (Розсердившись.) Ждіть, коли вас покликали. (Опамятавшись.) Який ви нетерпеливий, справді. Посиділи мінутку та й тікаєте.

3-ИЙ УПОВНОВАЖ. Досить, натерпілись. (До Тїшкіна.) Ви такі нетерпеливі: сейчас і вибухли, кричати вам хочеть ся, лаяти.

ТЇШКІН. Що-ж, адже я також чоловік. І у мене, також, є нерви... (Крадькома.) Чого-ж ви хочете, панове? Скажіть свої домаганя. Я думаю, що ми довго спорити не будемо: договоримо ся.

3-ИЙ УПОВНОВАЖ. Звернїть ся до правлїня нашого союза. Там вам скажуть.

ТЇШКІН. Се ваша відповідь?

1-ИЙ УПОВНОВАЖ. Так.

ТЇШКІН. От сего я нїяк не можу зрозуміти. Аджеж-ж правлїнє фабрики має до діла з вами; при чім же тут союз?

3-ИЙ УПОВНОВАЖ. Се вже наше діло. Нам так до вподоби.

2-ИЙ УПОВНОВАЖ. Через союз нам лїпше. Всї за одного і один за всїх.

ТЇШКІН. Нї, панове, я з тим не годжу ся. Я ваші ідеї знаю. Я також колись боров ся. Книжок прочитав много... І Маркса і Сен-Сімона... всїх соціялїстів прочитав... на память знав все.

І сейчас я, може, демократичнїйший за многих демократів, але вас не розумію.

3-ИЙ УПОВНОВАЖ. Ми Сен- Сімона не читали. Ми в більшій части знаємо з досвіду. Сами то ми може і не розберемо ся — нас можна обдурити, ну а в правлїню союза — люди бувалі. До них з нїякими Сен-Сімоном не підїдеш.

ТЇШКІН. Досить, панове: кого ми будемо обдурювати. Що-ж то ми в Москві живемо, чи в Петроградї? Наше село називаєть ся: "Кривороже". Яка тут революція? Длячого нам ся ворожнеча, правлїнє союза і самий союз? Можна по простому: незадоволені чим небудь — прийдїть до мене; поговоримо — дивись — згодимо ся. Соціялїзм, — боротьбу за него я сам поважаю. В Москві я сам впередї всїх піду, а тут, в дїрі якійсь, смішно, навіть про се говорити.

3-ИЙ УПОВНОВАЖ. Длякого смішно, а длякого нї.

Ява шеста.

(Входить Бездушний. Тїшкін встає, уповноважені сидять.)

БЕЗДУШНИЙ. (Знявши шапку, повісив її на вішалцї.) Здраствуйте. (Витаєть ся з Тїшкіном, приплющивши очи дивить ся на робітників.)

ТІШКІН. (Попереджаючо.) Уповноважені від робітників.

БЕЗДУШНИЙ. Уповноважені? (Сідає; до уповноважених.) Чого-ж ви хочете, голубчики? Чому ви страйкуєте? (До Тішкіна.) Сідайте, пане Тішкін. (Тішкін сідає.)

3-ИЙ УПОВНОВАЖ. Звернїть ся до правлїня нашого союза, там вам скажуть.

БЕЗДУШНИЙ. (Строго.) Я грубіянства слухати не буду — попереджаю; фабрику замкну, жебрати буду, а так говорити з собою не позволю.

3-ИЙ УПОВНОВАЖ. Вам грубіянства нїхто не говорить, я тільки вам раджу.

БЕЗДУШНИЙ. Дякую. Я в порадах не відчуваю потреби. Ви є робітники моеї фабрики — ви страйкуєте — я вас питаю: чого ви хочете? А ви відповідаєте: звертай ся до союза. Хіба се не грубіянство?

3-ИЙ УПОВНОВАЖЕНИЙ. Нї. Ми пропонуємо вам туда звернути ся, тому що союз — се ми.

БЕЗДУШНИЙ. (Встає.) Дуже жалую, панове, дуже жалую... Ми не розуміємо один другого. Я примушений заперестати сю балачку. (Уповноважені встають.)

3-ИЙ УПОВНОВАЖ. Нас просив прийти сюди пан Тішкін. Ми зробили приємність —

прийшли. Тепер ми більше не прийдемо, хоч би ви й просили.

ТЇШКІН. Ґенадію Івановичу, я думаю, ми зговоримо ся: залагодимо конфлїкт.

БЕЗДУШНИЙ. Нї, нї. Ми побачимо, побачимо. Я сегодня отримав з Петрограду дуже інтересну телеґраму. Сему скоро буде кінець. (Уповноважені виходять.)

ТЇШКІН. Ґенадію Івановичу, ви дуже остро поступили. Таким тоном не можна з ними говорити.

БЕЗДУШНИЙ. Я знаю, що роблю. (Виймає з кишенї телеґраму.) Ось еще одна телеґрама з Москви від предсїдателя союза текстїльних промисловцїв. Пропонують держати твредий курс. Сподїють ся великих змін.

ТЇШКІН. Воно, розумієть ся, се добре. Ну, а єсли нїяких змін не буде? У нас замовленє на два мілїони; через місяць кінчаєть ся речинець. Що ми будемо робити, єсли страйк потягне з тиждень? Не виповнимо на час замовленя.

БЕЗДУШНИЙ. (Машеруючи по кімнатї.) Не виповнимо?

ТЇШКІН. Нї, в нїякім разї.

БЕЗДУШНИЙ. Тодї я мушу заплатити пятьсот тисяч за не дотриманє контракту. (Сїдає.) Ось я вам і скажу, пане Тїшкін: чому ви клапали вухами? Я вам довірив дїло. Треба було

підприняти всї кроки для того, щоби не було нїяких непорозумінь з робітниками, підчас невиконаня речинцевого замовленя. Всї кроки, розумієте? А у вас страйк. Тепер я сам не знаю, що робити. Пропонують твердий курс, я і рішив попробувати. (Поважно.) Розумієть ся, я не можу не піддержувати свого престїжу. Се перше всего.

ТЇШКІН. Але що-ж я зроблю, Ґенадїю Івановичу? Я не бог. Тепер і бог з фабрикою не справить ся.

БЕЗДУШНИЙ. Се страшно. Сї люди так поводять ся. Такий задирчивий тон... я не можу переносити, не можу. І се мої, мої робітники. Яку розпусту принесла революція, яку розпусту!

ТЇШКІН. (Підлесливо.) Ґенадїю Івановичу, спустїть з тону; не роздражнюйте робітників. Говорити з ними таким тоном, се все одно, що перед мордою бика махати червоною шматою. І з того нїчого доброго не вийде.

БЕЗДУШНИЙ. Не можу. Я гордий. Підлабузувати ся до своїх робітників, хоч на хвилину стати рівним з ними, говорити їх мовою — се негідно мене.

ТЇШКІН. Але-ж єсли сего вимагає справа. (Павза.) Я запросив представника союза. Він сейчас прибуде. Може якраз договоримо ся.

Тільки держіть себе з ним мягко, прихильно.

БЕЗДУШНИЙ. Слухайте, а чи не можна того представника підкупити? Ну, хочби за тисяч пять?

ТЇШКІН. Нї, се не надаєть ся. Представник союза — Волков — соціялїст, а соціялїсти, як відомо, осли, псіхопати... Нормальний чоловік, розумієть ся, покористував би ся случаєм.

БЕЗДУШНИЙ. А може попробувати?

ТЇШКІН. Нї, нї, боже борони — запропастите справу. Ще застрілить варіят. Чоловік зі здоровим розумом приняв би з вдячністю, а соціялїст буде уважати за образу.

БЕЗДУШНИЙ. Се секретар союза, здаєть ся?

ТЇШКІН. Так, секретар.

БЕЗДУШНИЙ. Міг би цїлий маєток собі нажити. В Криворожу десять фабрик. На кождій можна устроїти один-два страйки і брати величезні суми за їх лїквідацію.

ТЇШКІН. Розумієть ся. Порядний чоловік так і зробив би... А хіба-ж се люди — виродки.

Ява сема.

(Входить швайцар.)

ШВАЙЦАР. Прийшли представники від союза ткачів і бавовняних робітників.

БЕЗДУШНИЙ. Нехай увійдуть. (Швайцар виходить.)

ТІШКІН. Ґенадію Івановичу, говоріть злегенька. Позвольте мені... Я вмію з ними говорити.

БЕЗДУШНИЙ. Добре, я повздержусь від балачки, повздержусь. (Робить поважну позу; Тішкін робить вид, будьто розбирає папери. Входять: Волков, Марфуткін і Павло; мовчки здоровкають ся.)

ТІШКІН. (Встає, до Волкова.) Позвольте вас познакомити: Ґенадій Іванович Бездушний — секретар союза — пан Волков.

БЕЗДУШНИЙ. Дуже приємно. (Показуючи на крісло.) Прошу. (Всї сїдають.)

ТІШКІН. (До Марфуткіна.) Ви також від союза?

МАРФУТКІН. Я, сосновий сук, з Мокрого — післанцем від ткачів.

БЕЗДУШНИЙ. (До Марфуткіна.) Я тебе знаю, діду.. Ти вже дуже давно працюєш у мене в Мокрому.

МАРФУТКІН. Чому-ж би і не знати? І я тебе, сосновий сук, знаю. Бувало ти з батьком приїздив до фабрики єще хлопчиком, а я вже тоді працював в Мокрім. Фабрика тоді ще тільки починалась; богацтва не було ще великого... За малиною, за оріхами посилали нас до лїса. Оріхи збирав для тебе.

БЕЗДУШНИЙ. Так, так. Ти у мене добрий робітник. Я тебе записав до списка працюючих у мене поверх 25 літ. Не памятаю, як записав... назвиска твого не знаю... Але записав тебе по прикметах. Буду старати ся о медаль за довголітну працю — тобі медаль вистараюсь.

ПАВЛО. Тепер медалї вийшли з моди.

БЕЗДУШНИЙ. Але я не розумію, чому ти тут. Не вже-ж і ти проти мене?

МАРФУТКІН. Чому проти тебе... нї, сосновий сук. Я проти неправди. Ткачі післали: йди кажуть, старай ся, Стратилате.

ТЇШКІН. Будьте так добрі, поясніть нам, чому з вами сей старик?... (Показує на Павла.) І ось сей молодий чоловік?

ВОЛКОВ. Я вам скажу, чого ми хочемо. Тодї все буде ясно.

ТЇШКІН. (Злегенька кланяючись.) Зробите нам прислуґу.

ВОЛКОВ. Союз ткачів і бавовняних робітників домагаєть ся видаленя зі служби директора фабрики Гукасова. Се домаганє поставили самі робітники фабрики. Ми се домаганє піддержуємо. В особі сих моїх товаришів ви бачите представників від робітників ткацької фабрики в Мокрім.

ТЇШКІН. (Обурившись.) Позвольте, ви так не можете! Непорозумінє виникло в Мокрім, а ви устроїли страйк тут.

ВОЛКОВ. Як бачите: можемо!

ТЇШКІН. В Мокрім і страйкуйте! Гукасовів хвіст застряг, а ви заставляєте мене витягати. Се справедливо?

ВОЛКОВ. Ми маємо до діла з фірмою. До фірми належить і та і друга фабрика. В Мокрім робітники слабі, незорґанізовані і, розуміє ся, нічого не могли зробити. Гукасов навіть віддалив тих від роботи, що обвинувачували його. Вони звернули ся за помічю до нас. Устроюючи тут страйк, ми сим їм помагаємо.

ТЇШКІН. Винен Гукасов, а відповідати має Тїшкін — льоґіка.

ВОЛКОВ. Проти вас ми нічого не маємо, пане Тїшкін.

БЕЗДУШНИЙ. Позвольте, панове, треба мати причину, щоби домагатись віддаленя директора. Адже-ж се дуже відвічальне становище.

ВОЛКОВ. Ми маємо такі причини.

БЕЗДУШНИЙ. Не знаю... нічого не розумію. Домагатись віддаленя від служби Олександра Миколаєвича Гукасова... дико.

МАРФУТКІН. (До Бездушного.) Ти, сосновий сук, гляди — не помили ся. Ти довір козлови

стеречи огород... Твій Гукасов — ягідка, як видно, гірка як полин.

БЕЗДУШНИЙ. Але-ж се найкультурнійший чоловік, Европеєць; скінчив женевський університет.

МАРФУТКІН. Знаємо ми, знаємо, що скінчив. Сами дивуємо ся, сосновий сук.

ПАВЛО. Скотина він безрога, падлюка.

БЕЗДУШНИЙ. (До Павла, остро.) Ви, молодий чоловіче, не забувайте з ким ви говорите?

ПАВЛО. Звісно з ким, з Бездушним.

БЕЗДУШНИЙ. Тепер я розумію в чім річ. В Мокрім видумали на него наклеп, будьто він спокусував робітниць... (Сміється.) Найдурнійша штука. (До Волкова.) Невжеж ви сему повірили?

ВОЛКОВ. (Твердим голосом.) Ми сему не хотіли вірити, але факти і докази, наведені нашими товаришами з Мокрого, заставили нас повірити.

БЕЗДУШНИЙ. Чоловік принятий в найліпших московських кругах, оженений з гарною, молодою панною — і така річ... неправдоподібною. Неймовірно і психольоґічно, і фізиольоґічно.

ВОЛКОВ. У нас є факти.

ТІШКІН. (Слухаючи з зацікавленєм.) Ґенадію Івановичу, я думаю, що треба познакомити ся з тими фактами.

БЕЗДУШНИЙ. (Високомірно.) Знакомтесь, єсли бажаєте. Я не хочу. Гукасов оженений з своячкою моєї жінки. Він дуже порядний чоловік і гарного роду: син фабриканта... правда, обанкротившого ся. Се обвинувачене я уважаю образою для себе і для своєї сімї.

ТЇШКІН. Ґенадїю Івановичу, так ось і треба вияснити, бо як би там небуло — його обвинувачують. Треба, поставити справу ясно, показати всїм: дивіть ся, мовляв, яку чистоту заплямили.

МАРФУТКІН. (До Тїшкіна.) Дїло, сосновий сук, дїло кажеш. За ухо та на сонце треба: не гріши.

ВОЛКОВ. (Встає.) Нам, здаєть ся нема що тут робити. Не розумію, чому запрошували!

ТЇШКІН. (Поспішно.) Що ви, що ви... Ми до річи єще навіть і не говорили.

ВОЛКОВ. Але пан Бездушний, здаєть ся, не хоче нас слухати.

ТЇШКІН. Ґенедїй Іванович просто проговорив ся. (До Бездушного.) Чи не так?

БЕЗДУШНИЙ. Не зовсїм проговорив ся. Я, знаєте, гордий. Мене чуть не вся дїлова Росія знає. У мене в Москві при домі є музей Ще й який музей. Оцїнений на два мілїони. В нїм є такі річи, яких не знайдеш у всїх музеях

світа. Є два пуляреси обшиті людською скірою: одна скірою білого, друга скірою неґра.

МАРФУТКІН. Тьфу... Чи невжеж людською скірою?

БЕЗДУШНИЙ. Людською, діду.

МАРФУТКІН. Та на них певно і дивитись страшно, сосновий сук? Якже се, здерли з чоловіка шкіру і пуляреси обшили?

БЕЗДУШНИЙ. Сего я вже не знаю. Знаю тільки, що старший син купив їх в Парижі в Американця.

ТІШКІН. (До Волкова.) Се у него любимий коник: раз вже сів на него, не скоро злїзе. (До Бездушного.) Ґенадію Івановичу, музей у вас знаменитий — се правда, але у нас ділова балачка. Треба її кінчати.

БЕЗДУШНИЙ. Так, так, розумієть ся. Але я протестую, як горожанин републики, протестую.

ВОЛКОВ. Вас нї в чім не оскаржують. Я не знаю, до кого ваш протест відносить ся.

БЕЗДУШНИЙ. Попробували-б ви мене в чім небудь оскаржити.

МАРФУТКІН. А от і тебе можна оскаржити, сосновий сук. Ох, ще й як можна. За молоду роспусником був. Ходило, ходило про тебе чуток всяких — ходило, ходило.

БЕЗДУШНИЙ. Мовчи діду.

МАРФУТКІН. Не мовчить ся. Такий час прийшов. Ціле житє мовчав — то хоч на старість треба поговорити.

БЕЗДУШНИЙ. Ну, мені простимо. Та-ж я мужик; навіть ґімназії не скінчив; коло дітий тільки навчив ся дечого.

ТЇШКІН. Панове, говоріть до справи.

МАРФУТКІН. Бувало до вас не було доступу. Навіть близько до себе не допускали. Ну, а тепер от як повернуло ся: хочеш не хочеш а вуркочи з нами, вуркочи.

ТЇШКІН. (До Волкова, офіціяльним тоном.) І так, ви домагаєтесь від фірми "Бездушний і Сини" віддаленя директора ткацької фабрики Олександра Миколаєвича Гукасова?

ВОЛКОВ. Я вже говорив.

ТЇШКІН. (Офіціяльно.) По вашим даним, пан Гукасов вів себе нечесно у відношеню до робітниць?

БЕЗДУШНИЙ. Гм... дані...

ВОЛКОВ. Я вже говорив.

БЕЗДУШНИЙ. (Поважно.) Можете повторити єще раз, молодий чоловіче.

ВОЛКОВ. (Внутрі схвильований, але говорить здержано.) Ну, ви... не забувайтесь!

МАРФУТКІН. (До Бездушного.) Ти, сосновий сук, забудь минувше... Забудь, що ти фабрикант, а ми робітники. Тепер всї рівні... люди,

значить... люди на двох ногах і з двома руками.

ПАВЛО. А вжеж — казали вони що забудуть...

ТІШКІН. (Розсердившись.) Ґенадій Іванович, так ділових балачок не ведеть ся. Я також піду. Піду за ворота і кінець.

БЕЗДУШНИЙ. (Встаючи.) Ну, ну, ну... Я жалую, я перепрошаю. Та-ж я, так собі, мої діла ведуть, головним робом, син та пан Тішкін. (Йде в свій кабінет.) Я пораджу ся по телефону з жінкою. Бо справа сімейна, відносить ся до сімейної чести. А ви собі тут сами, сами. (Пішов в свій кабінет.)

ТІШКІН. Даруйте, він вже старий: окостинів, єсли можна так висловити ся, в старих понятях.

ВОЛКОВ. Що він хорий на розум, чи що?

ТІШКІН. Манія величности.

МАРФУТКІН. Як тяжко чоловікови себе переломити?

ПАВЛО. Пожди, діду Стратилате, переломлять їх. Зігнуть їм спини: задуже вже вони у них прості.

ТІШКІН. Так, панове, ми тепер можемо говорити до справи.

БЕЗДУШНИЙ. (З свого кабінету.) Перепрошаю, панове: Володимире Олексієвичу, моя жінка просить вас до телефону.

ТІШКІН. (До Волкова.) Перепрошаю, я сейчас. (Виходить до кабінету Бездушного.)

ВОЛКОВ. (До Марфуткіна.) Ну, якже, діду, не втомив ся від розговорів?

МАРФУТКІН. Нічого, сосновий сук, не втомив ся, — говорити не жито молотити. Дуже інтересно: Марфуткін з хазяїном говорить. Та ще й як: свічки йому ставить. В Мокрім ткачам буду росказувати — нехай послухають.

ВОЛКОВ. А я діду втомив ся. Говориш з ними і сам себе питаєш: чому? Один — ідіот, другий крутій, яких рідко. Нині ми їм хвости придушимо, а завтра вони знова своєї.

ПАВЛО. Розумієть ся, своєї. Вовк завсігди буде вовком.

МАРФУТКІН. А може, відчують, єсли частійше натискати.

ВОЛКОВ. Ні діду, не відчують.

МАРФУТКІН. Ну і щож робити, сосновий сук?

ВОЛКОВ. Що? Проч з ними! Нехай очистять місце для тих, хто сильнійший.

МАРФУТКІН. А хто-ж сильнійший, сосновий сук?

ВОЛКОВ. І ти до сего часу не зрозумів? Ех, ти, діду, діду. Ми сильнійші! Я, ти, він!... ті, що працюють.

Ява осьма.

(Входить Тїшкін.)

ТЇШКІН. (До Волкова.) Ще раз перепрошаю. (Сїдає.) Позавчера я був на мітінґу. (Наклоняючись до Волкова.) Чув вашу промову. Знаменита промова. І настрій величезний і льоґіка... знаменита льоґіка — зелїзо. Ви талановитий бесїдник.

ВОЛКОВ. Позавчера я на нїякім мітінґу не був і взагалї в той день нїяких промов не виголошував.

ТЇШКІН. (Мимоволї застидавшись.) Так, ну... я, значить, помилив ся. Хто-ж се міг бути?

ВОЛКОВ. Менї здаєть ся, що ми єще не скінчили. Менї вже обридло тут сидїти, та й часу у мене мало.

ТЇШКІН. Сейчас, сейчас. Увійде Ґенадій Іванович, і ми закінчимо. Ми ухвалили опредїлене рішенє.

Ява девята.

(Входить Бездушний.)

БЕЗДУШНИЙ. (Сїдаючи.) Ну... я переговорив зі своїми і взагалї обдумав дїло. Розумі-

еть ся, я стою на старій позиції. Ваші обвинувачуваня за серіозні не уважаємо. Я думаю, що правлїнє союза введено в блуд. Зрештою тут є спроба шантажу — правда, невдачного — зі сторони одної чи двох спритних робітниць...

ВОЛКОВ. (Зриваючись з місця.) Як ви смієте? Ви і ваші помічники робили підлости у відношеню до робітників... і ви називаєте робітників шантажистами за те, що вони протестують? Ви негідник!

ПАВЛО. (Також зірвавшись, розмахуючи руками.) Досить. Чорти ви. У воду вас всїх!

ВОЛКОВ. (Беручи за руку злякавшого ся Марфуткіна.) Ходїмо звідси, дїду! Ми знова зустрінемо ся з ними, але ми прийдемо вже не для переговорів. (Виходять.)

ТЇШКІН. (Зірвавшись з місця, бігає по кімнатї, вхопившись за голову.) Що ви зробили? До чорта все: замовленє, моя премія!

БЕЗДУШНИЙ. Псіхопати! Нї, у мене тепер вся надія на події в Петроградї.

ТЇШКІН. Не виконаємо на час замовленя!

БЕЗДУШНИЙ. Нехай. Жебраком буду, а не позволю тому — як його, ну пройдисвітови — доптати себе в болото.

ТЇШКІН. За що я мучусь тут? За що? Мої підчинені — є ідіоти. Хазяїн зовсїм не дїловий

чоловік. Ходять, говорять і ждуть спасеня від подій в Петрограді... А чорт з тими подіями!... Ми не можемо видержати страйку, не можемо, не можемо... У мене вилетить з кишені премія, у вас вилетить міліон чистих.

БЕЗДУШНИЙ. Гм... ще й пятьсот тисяч за невиконане на час замовленя.

ТІШКІН. Ні, скінчено. Я не можу служити при таких условинах, не можу. Йду до дому. Проголошую страйк. (Підходить до вішалки і бере капелюх.)

БЕЗДУШНИЙ. (Підходить до Тішкіна і бере його за стан.) Ну, ну, ну. Працюйте, працюйте. (Садовить його за стіл.) Я вам не буду перешкаджати. Я поїду до дому.

ТІШКІН. (Сидить якийсь час мовчки.) Працюйте, коли діло спорчено. (Павза.) Пишіть до Гукасова записку.

БЕЗДУШНИЙ. Пощо се?

ТІШКІН. Пишіть, або я все покину.

БЕЗДУШНИЙ. (Відриває листок від лежачого на столї бльок-нота.) Що-ж писати?

ТІШКІН. (Диктує.) "Прошу вас, по отриманю сего листа, негайно прибути в Криворожe. Приїхавши, явитись в контору бавовняної фабрики до управляючого Володимира Олексієвича Тішкіна". (Дзвонить.)

БЕЗДУШНИЙ. Явно недопустимий тон. Гукасов не канцелярист і не майстровий. (Входить швайцар.)

ТЇШКІН. (До швайцара.) Скажи шоферови, щоби приготовив автомобіль. Їхати в Мокре за Гукасовим... Скоро! (Швайцар виходить.) Тепер пишіть листа в правлїнє союза бавовняних робітників і ткачів.

БЕЗДУШНИЙ. Ну, нї. Сего я не зроблю.

ТЇШКІН. А замовленє, а невиконанє контракту?

БЕЗДУШНИЙ. Що-ж я буду писати?

ТЇШКІН. Подумайте! Говорити — то ви дуже добре говорили.

БЕЗДУШНИЙ. Без різкостий, прошу. Не забувайте.

ТЇШКІН. Пишіть: "Високоповажані пани, члени правлїня союза бавовняних робітників і ткачів. Я дуже жалую, що допустив ся такого нетактичного вислову, в присутности члена правлїня горожанина Волкова, підчас обговорюваня питаня про віддаленє зі служби директора ткацької фабрики Гукасова. Я з охотою перепрашаю і беру свої слова назад".

БЕЗДУШНИЙ. (Перестаючи писати.) Ну, нї, красно дякую...

ТЇШКІН. (Настійчиво.) Пишіть: "в інтересах робітників... (Подумавши.) І цїлого краю і вели-

кої російської революції... уважаю за необхідне прийти до порозуміня і тому"...

БЕЗДУШНИЙ. Яку дурницю пишу... Ось підлі часи!

(ЗАВІСА.)

—:-:—

ДІЯ ТРЕТА.

(Декорація та сама, що й в другій дії.)

Ява перша.

ТІШКІН. (Входить в кабінет, вішає капелюха і палицю, стукає в двері кабінету Бездушного; відхиливши двері, заглядає в кабінет; переконавшись, що там нема нікого, дзвонить; входить конторський хлопчик.) Ти чому так довго не являєш ся?

ХЛОПЧИК. Я сейчас, Володимире Олексієвичу, як тільки почув дзвінок.

ТІШКІН. (Передражнюючи.) Я сейчас, як тільки почув... Ти у мене гляди: будеш ходити роззявою, скоро перо вставлю — вилетиш за ворота.

ХЛОПЧИК. Єй-богу, я сейчас-же...

ТІШКІН. Ну, ну, без розговорів. Поклич Радостіна. (Хлопчик виходить. Тішкін в стані скрайного невдоволеня шукає чогось в паперах, розкидає їх, барабанить пальцями по столі.)

Ява друга.

(Входить Радостін.)

РАДОСТІН. (Сідає, сякає носа і дістає папіросницю.) Що скажете?

ТЇШКІН. Де Гукасов?

РАДОСТЇН. Поїхав з Ґенадієм Івановичем. Ґенадій Іванович повіз його до себе на сніданок.

ТЇШКІН. (Зриваєть ся, майже в божевілю.) Що? Повіз до себе на сніданок... Він напаскудив, через него фабрику застановили і хазяїн повіз його до себе на сніданок!

РАДОСТЇН. (Затягаючись.) Нам такої поваги не діждати. Ми з вами чорна кість: з приказчиків на людий вийшли. Нас не уважають за рівних. Гукасов образований... ну, до того ще й свояк.

ТЇШКІН. (Плаксивим голосом.) Знова портять діло, знова... Не вистарчає більше сили... Ось відчиню вікно і буду кричати на алярм... на ціле село закричу... скандал зроблю. Чорт мене спокусив звязати ся з тою фірмою. Якісь ідіоти. (До Радостїна.) Я сейчас їздив в союз... клопотав ся... говорив, просив, передав листа Бездушного... Сам перепрохав. Залагодив справу. Знова згодили ся вступити в переговори.

РАДОСТЇН. Хитро, — ваша голова не головка капусти.

ТЇШКІН. Але як се менї дорого обійшло ся? Як се для самолюбства, для самолюбства? Сидів я в тім правлїнї, будь воно прокляте, цїлу годину, очікував... Ходять там якісь невмиті пики... дивлять ся на мене...

РАДОСТЇН. Премія — то двайцять тисяч. Ради такої суми можна пожертвувати і самолюбством.

ТЇШКІН. (Дивить ся сумно на годинник.) На дванайцяту годину назначено засїданє; пів до дванайцятої, а їх нема... Аджеж я попереджав Гукасова, просив не їхати — дїло дуже важне, — не можна часу тратити. Ось полюбуйте ся, поїхали снїдати... (Павза.) Ну і чорт з ними: нехай снїдають, і я поїду снїдати. Нехай все летить до чорта!

РАДОСТЇН. А премія?

ТЇШКІН. Нехай її чорт візьме! У мене душа також не ганчірка: дещо відчуває.

РАДОСТЇН. А у мене тільки черево вміє відчувати. (Затягаючись.) Коняку-б тепер випити... було-б гарно.

ТЇШКІН. (Дивить ся на годинник.) Сейчас прийдуть з союза. (Павза.) Нї, се таке безглуздє: менї треба добити ся від людий згоди, уступки, і я заставляю себе ждати на них... Попробуй, застав мене ждати в передній, а потім і добий ся від мене чого небудь... І уступив би, та розсердиш ся, що ждав, і не уступиш.

РАДОСТЇН. Смішно... Чи се ви, Володимире Олексїєвичу? Ізза чого ви хвилюєте ся? Ізза того що робітники можуть обидити ся, є-

сли їх заставлять підождати, поки приїде хазяїн... Дико, неправдоподібно.

ТЇШКІН. Ліпше не говоріть, а то жовч розілєть ся. (Павза. Зі злостю.) Побачимо, побачимо!... за все те вони менї заплатять. Я їм покажу соціялїзм, я їм покажу... Нехай тільки все заспокоїть ся. Таку закарлючку загну, що аж на небі горячо стане. Я їм покажу.

РАДОСТЇН. У мене сегодня також протест. Канцеляристи заявили. Не сподобалось їм, що я хлопчика Сашку натягнув за уха.

ТЇШКІН. (Зосередоточено, щось думає.) Вже й хлопчика не смій зачіпати.

РАДОСТЇН. Виходить, що так. (З призирством усміхаючись.) Протест... Що менї з того протесту? Єсли-б вони побили мене — се я зрозубів би, — а то протест. Коли я був канцеляристом, то мене і бухгальтер бояв ся. Бувало хто зачепить мене, то я його так вилаю, що аж занудить. Не поможе лайка — набю, коли сам не подужаю, товаришів закличу. Ну, і дїлало; бояли ся. Протест... Протестуй, а я йому не тільки уха, але й носа підлякови відірву.

ТЇШКІН. Нї, ви вже, пане Радостїн, ліпше залишіть... не бийте ся. Вам самим гірше буде. З канцеляристами покищо наші відносини не попсовані! Пощо їх через дурниці псувати. Єсли

вже хочеть ся вам когось бити — то бийте в дома.

РАДОСТЇН. Ну, в дома. В дома я вже не бю ся з того часу, як мене призначили головним бухгальтером. Не можна: пічнуть ся балачки.

ТЇШКІН. Ось що, пане Радостїн. Я поїду сейчас до Ґенадія Івановича до дому... Привезу його сюди і Гукасова, розумієть ся. А той Волков, чого доброго, ще й ждати не схоче — піде.

РАДОСТЇН. Що-ж, їдьте. А спритно вони підвели під Гукасова міну.

ТЇШКІН. Так йому й треба, чорт би його взяв! Всему є своє місце. Ну, єсли характер широкий або жінка з одним оком —можеш поїхати в Москву, в Яр, в Стрельну. Там їх много, і є гарні — пальчики оближеш.

РАДОСТЇН. Він скупий: гроший на таких не дасть.

ТЇШКІН. Ну, а дурничка також пече. Ось поліз, та й попав на мілке.

РАДОСТЇН. А гонору скільки, і не підійдеш. Звичайному служачому руки не подасть.

ТЇШКІН. (Енерґічно.) Так, я поїду! Хоч і не сподобаєть ся Бездушному, що я до него в дім... поїду. (Надіває капелюх.) Пане Радостїн, єсли прийдуть представники від союза — приймете

їх. Тільки добре обходьте ся... Предложите чаю... посадовите їх... ну хоч би-тут, в моїм кабінеті... Попросите вибаченя за мою відсутність.

РАДОСТЇН. Сего вже я не можу. Лекше голому сїсти між муравлями, єй-богу. Просити вибаченя в якихсь паршивців, котрі до мене не сміли близько підійти. Аджеж я старший бухгальтер.

ТЇШКІН. (Обурившись.) А чорти-б вас забрали! Мінїстри, ґубернатори, князї полетїли до чорта!... В арештах сидять, на вколюшках повзають... Розумієте: мінїстри, князї на вколюшках! А ви нїяк не можете зрозуміти духа часу. Я вам приказую: приняти представників союза якнайприємнїйше.

РАДОСТЇН. (Встаючи.) Слухаю, Володимире Олексїєвичу — виконаю.

ТЇШКІН. Слухаю... А всї так і крутите на своє, та на старе і тарах: страйк. Гибкість потрібна. (Виходить.)

Ява трета.

(Радостїн якийсь час стоїть, курить, випускає кільцями дим і дивить ся на них, потім виходить; входить швайцар, здмухує зі стола і підмітає підлогу; відчиняють ся двері — входить Марфуткін.)

МАРФУТКІН. Я, значить, діло розбирати.

ШВАЙЦАР. Ти, діду, від союза?

МАРФУТКІН. Від союза, від союза, сосновий сук.

ШВАЙЦАР. В справі директора Гукасова?

МАРФУТКІН. Його, його... його самого, Гукасова.

ШВАЙЦАР. Посидь тут. Я скажу бухгальтерови. Володимир Олексієвич казав сказати бухальтерови, коли ви прийдете. (Виходить. Марфуткін розглядає фотоґрафії і взагалї кабінет; його цікавлять пружини крісел; він сїдає, привстає, знова сїдає, торкає пружини і обшивку крісла рукою; входить Радостїн.)

Ява четверта.

РАДОСТЇН. (Говорить голосно, нарочно щоби налякати.) Тобі чого тут треба?

МАРФУТКІН. (Спокійно, сїдаючи.) Га, нїчого. Нїчого, сосновий сук.

РАДОСТЇН. Чого сюда прийшов?

МАРФУТКІН. Бо просили... До союза приїзджав ваш управляючий і просив, щоби ми прийшли діло розібрати.

РАДОСТЇН. Ти сам один?

МАРФУТКІН. Один, сосновий сук, один...

Прийдуть єще. Павло Мокровський прийде і Хома Василєвич.

РАДОСТЇН. Ну, сиди тут, єсли хочеш.

МАРФУТКІН. А ти хто такий, чи не співак часом? Пащека у тебе дуже велика.

РАДОСТЇН. Пащека... як ти смієш так говорити?

МАРФУТКІН. Ну, горлянка.

РАДОСТЇН. Я — головний бухгальтер. Ти менї не тикай.

МАРФУТКІН. Я тобі і не тикаю. Пощо тикати? У мене і палички нема, сосновий сук.

РАДОСТЇН. "Ви", говори до мене, — зрозумів?

МАРФУТКІН. Зрозумів, чому не зрозуміти. Тільки я не умію. Ніхто не вчив. Не призвичаїв ся я на "ви". Трийцять літ у фабриці працював, а з найбільшим начальством тільки недавно почав говорити. Нї одного разу за ціле житє не говорив. Ну і не навчив ся.

РАДОСТЇН. Чаю хочеш?

МАРФУТКІН. Не хочу, сосновий сук, вже напив ся.

РАДОСТЇН. Ну, посидь тут, пожди.

МАРФУТКІН. Посиджу, чому не посидїти. Посиджу, сосновий сук, посиджу. (Радостїн виходить.)

Ява пята.

(Входить швайцар.)

ШВАЙЦАР. Порозїздили ся всї. Гукасов з Мокрого на автомобілї пригнав ся — хазяїн повіз його до себе. Володимир Олексїєвич також кудись поїхав. Нема нїкого з саржі в фабрицї. Страйк дуже їх розбив.

МАРФУТКІН. Розбив?

ШВАЙЦАР. Розбив. Бігають як очамрілі.

МАРФУТКІН. Нїчого, нехай собі... може відчують, що і робітник не оселедець.

ШВАЙЦАР. Минуло ся вже їхнє. Тепер з робітниками говори і оглядай ся, а то на ура піднимуть. Тільки швайцар та хлопчики безборонні. Сердять ся, сердять ся, то на мене, то на хлопців... так як ті собаки, що на ланцуху.

МАРФУТКІН. А ти не попускай, сосновий сук. Він на тебе, а ти на него. Він тобі слово, а ти йому навідворот дві. І швайцар тепер чоловік.

Ява шеста.

(Входить Павло.)

ПАВЛО. (До Марфуткіна.) А деж пявки?

МАРФУТКІН. Кудись поїхали.

ШВАЙЦАР. Може сейчас приїдуть.

ПАВЛО. Знова будемо дивитись на їх пики та розводити балачки та балачки. Остогидли вони менї — дивитись на них не хочу.

МАРФУТКІН. (Строго.) Народ тебе післав, сосновий сук. Хоч не хочеш так говори — до кінця дїло доводи.

ПАВЛО. (Сумно.) Народ!... Вільно йому, народови... що то у нас сокирів чи карабінів нема? Поліціянтів розігнали, а на буржуїв будемо дивитись? Вони нас стрижуть, як баранів, а ми тільки мекочемо. За карабіни, за сокири треба брати ся.. На алярм треба дзвонити!

МАРФУТКІН. Не розумний ти, Павле. Ти все стараєш ся обухом. Ти, сосновий сук, правдою бий, а не сокирою. Правда страшнїйша за сокиру.

ПАВЛО. Се тобі вона страшна, а їм правда все одно що плюнути! Ти їх правдою, а вони тебе з карабінів будуть поливати! Побачиш ось, як візьмуть верх — вони тобі землею рота забють.

ШВАЙЦАР. Не дай боже... на старе повернуть — зїдять, проковтнуть.

ПАВЛО. А тож нї, не проковтнуть?

МАРФУТКІН. Не повернути вже їм на старе. Народ вже прозрів. Сліпий був, а тепер

прозрів, сосновий сук. Вже нащо я, старий, необразований, а й то зрозумів, за який мотузочок треба тримати ся. Не повернути вже їм назад.

Ява сема.

(Входить Волков.)

ВОЛКОВ. (До Марфуткіна.) Сперечаєтесь?

МАРФУТКІН. Аякже... З Павлом сперечаємо ся. Тепер всї, бачите, всї сперечають ся. Як тільки зустрінув ся чоловік з чоловіком, так і сперечають ся. Всякий обстоює своє.

ВОЛКОВ. (Сїдає.) Так, суперечка почалась велика.

МАРФУТКІН. Більша й бути не може. Всю Росію перевернули, сосновий сук... і все дальше йти старають ся.

ВОЛКОВ. І підуть, дїду, не застановлять ся. (Павза.) Всї перегороди, всї границї впадуть... Нїщо їх не спинить — підуть.

ПАВЛО. А то-ж нї?... Підуть. І за границею пічнеть ся... І там робітники не солодко жиють. Он Рокефелер в Америцї... читав я про него в ґазетах — людожер дїйсний. І не один він... Много їх там кровопійцїв.

МАРФУТКІН. (До Волкова.) А чи й там так

саме, як і у нас: ткач голий, а фабрикант в шовках?

ВОЛКОВ. Так само як і у нас, діду. Там також не добре: на однім шовк, а у другого в жолудку штовх. Та сама пісенька.

ПАВЛО. А буржуй там хитрий: все більше обманством стараєть ся.

ВОЛКОВ. Хитрий, хитрий, а пазурі в него такі самі. Не солодко й там...

МАРФУТКІН. Жадобний, значить?

ВОЛКОВ. Жадобний, діду. Звір!... Гірше звіра... Звір жадобний і напасний, коли голодний... Він звір по інстинкту, а буржуй звір по інтересу.

МАРФУТКІН. По рахунку? Подумав, вирахував — вдасть ся діло, і — хап?

ВОЛКОВ. Ось іменно... І з других він вміє звірів робити, єсли йому потрібно. Задумав війну — цілий світ в різню перетворив ся... рвуть, руйнують, палять.

МАРФУТКІН. І все буржуй?

ВОЛКОВ. Все буржуй.

МАРФУТКІН. Ось як, сосновий сук.. (Павза.) Ось воно житє. Побудував, скажемо, хату, і гарна... жий поки не зогниє. А тут ні: побудували, та й не добре: буржуй зруйнував... Знова, значить, без буржуя або як инакше перебудовуй. Он кажуть, що слоні по триста літ жи-

ють і нічого собі. А чоловік прожиє півсотні і то змучить ся.

ВОЛКОВ. Ну, нічого діду. (Хлопаючи по плечі Марфуткіна.) Нічого діду. Поправимо. Візьмем ся линви та крикнемо — воно й пішло, покотило ся. Глянеш, до нової межі приїхали, — а межа, то і не та: ліпша від старої. (Павза.) А де-ж фабрикант і його прислужники?

ШВАЙЦАР. В хазяїна в дома, певно, на снїданок поїхали.

ВОЛКОВ. Пощо-ж нас кликав той, як його, Тїшкін?

ШВАЙЦАР. Вони сейчас... Ось я скажу бухгальтерови. (Виходить.)

МАРФУТКІН. (До Волкова.) І де се ти, Хомо Василєвичу, так складно говорити навчив ся? Не слова, а цвяхи, сосновий сук... так от і засядуть в голові: так як молотком вбиті.

ВОЛКОВ. (Задумчиво.) Житє навчить. Житє — великий вчитель.

МАРФУТКІН. Що й казати.. Яке моє житє: найтемнійше, а й то навчило. Починаю розуміти дещо. (Павза.) Нема десь стрекулистів, не їдуть. Гукасов також є тут. Швайцар казав, що автомобілем його привезли.

Ява осьма.

(Входить Радостїн.)

РАДОСТЇН. (До Волкова зі скритою ненавистю.) Пан Тїшкін просив сказати вам, що він сейчас прийде.

ВОЛКОВ. У нас нема часу ждати. Ми заняті не менше чим пан Тїшкін і його хазяїн.

РАДОСТЇН. Та я вже й не знаю... Переказую вам те, що просили. (Відхиливши двері до швайцара.) Дайте їм чаю! (Чути як трубить автомобіль.) Приїхали... (Виходить, входить Тїшкін, знимає капелюх.)

ТЇШКІН. Дуже перепрошаю — заставили ждати. Пана Бездушного покликали до дому. Я за ним їздив.

БЕЗДУШНИЙ. (До Волкова.) Здраствуйте. (Вішає капелюх.)

ТЇШКІН. (До Волкова.) Позвольте вас познакомити: Олександер Миколаєвич Гукасов. (Волков мовчки кланяєть ся.)

БЕЗДУШНИЙ. (До Гукасова.) Ну, що ви думаєте про мій "Мічель"?

ГУКАСОВ. Прекрасна машина. Птиця, а не автомобіль.

БЕЗДУШНИЙ. Так, Американцї народ оригінальний. Вже єсли що зроблять, то бездо-

ганно. (Сідає.) Прошу, Олександре Івановичу! (Гукасов сідає.)

БЕЗДУШНИЙ. Скінчить ся війна — поїду в Америку. Ню Йорк хочу побачити. Воно то і сейчас можна та ризиковно. Німці на океані ведуть розбої... висадить в воздух ще якийбудь ковбасник..

ГУКАСОВ. Се дуже можливо.

БЕЗДУШНИЙ. Та й вигід попередних нема. Я, знаєте, люблю красоту. Вже єсли подорожувати, то подорожувати розкішно, щоби красота навіть на корабли компанувала.

ГУКАСОВ. (Підлесливо.) У вас знаменитий смак, Ґенадію Івановичу. Ваш музей свідчить про се.

ТІШКІН. Панове, я думаю — ми приступимо до справи.

БЕЗДУШНИЙ. (Самозадовольняючо.) Музей... так... Музей, яких мало. На днях мій син купив картину. Голяндської школи. Представляє голу женщину з дуже гарними формами... повну, знаєте, таку...

ВОЛКОВ. (Остро.) Я повинен дати вам до відома, що ми прийшли сюди на засїданє по питаню пана Гукасова. Ми рішили вступити з вами в ділові відносини після того, як ви попросили вибаченя. Єсли ви ще раз заставите нас піти з засїданя — тодї винуйте себе.

ТІШКІН. (Роблячи знак Бездушному.) Я за тим, щоби засіданє розпочалось негайно. Для пана Волкова і його товаришів час також дорогий.

БЕЗДУШНИЙ. Нічого, вони можуть підождати. Я сейчас кінчу свою балачку.

ТІШКІН. (Роздратовано.) Ґенадію Івановичу, я...

БЕЗДУШНИЙ. (До Тішкіна. Ну, ну, ну. Не буду, не буду.

ВОЛКОВ. (До Тішкіна.) Ваш хазяїн — рідкість. Його також варто-б помістити в музей. Порадьте його синови се зробити.

БЕЗДУШНИЙ. Музей... так... музей...

ТІШКІН. Ґенадію Івановичу!...

БЕЗДУШНИЙ. (До Гукасова.) Ми поговоримо. Після засіданя поїдемо до мене обідати. Ми поговоримо. (До Волкова.) Ну, щож ми готові вислухати ваші обвинуваченя. Зрештою, тепер, коли ви бачите Олександра Миколаєвича наочно, ви вже правдоподібно, відчули, що ваші обвинувачуваня пустяк... гм... так... обвинувачуваня... безпідставні.

ВОЛКОВ. Покищо я не відчув нічого.

ГУКАСОВ. (З підробленою делїкатністю.) Я хотів би знати, в чім мене обвинувачують?

МАРФУТКІН. Та в тім же самім, сосновий сук, нечеснім поведеню.

ГУКАСОВ. (До Волкова.) Ви, розумієть ся, знаєте, що на заяву сего милого старенького я можу відповісти тільки усмішкою. Але ось ви, серіозний чоловік, суспільний діяч, і разом з вами правлїнє союза, яке складаєть ся також з людий серіозних, в чім ви мене обвинувачуєте?

ВОЛКОВ. В тім самім, в чім обвинувачують вас ваші ткачі.

ГУКАСОВ. (Плеснувши руками.) Як, і ви? Ну, я здивований... здивований — се одно тільки можу сказати.

ПАВЛО. От і говори з ними.

ГУКАСОВ. (Патетично.) Дивно: з якою легкістю кидаєть ся на чоловіка таке тяжке обвинувачуванє.

БЕЗДУШНИЙ. (До Волкова.) Я казав вам, що се обвинувачуванє безпідставне. Хіба се тепер не очевидно?

ГУКАСОВ. Я розумію, коли вірять на слово всякому обвинувачуваню, всякому наклепови люди темні, але ви, ви, пане Волков.

ВОЛКОВ. (Холодним тоном, не спускаючи очий з Гукасова.) Я вірю тільки фактам. А вони є у нас.

ТІШКІН. Будемо вести засїданє правильно. З предсїдателем.

ГУКАСОВ. Нїчого не маю проти.

БЕЗДУШНИЙ. Так... Необхідно з предсїдателем.

ВОЛКОВ. Піддержую предложенє.

ГУКАСОВ. Пропоную Ґенадія Івановича на предсїдателя.

БЕЗДУШНИЙ. Я нї... я горяч... так... пана Тїшкіна.

ГОЛОСИ. Не протестуємо.

ТЇШКІН. Принимаю і дякую. Перш всего позвольте, панове, установити цїль сего засїданя.

ГОЛОСИ. Просимо, не маємо нїчого проти.

ТЇШКІН. (До Гукасова.) Вас, пане Гукасов, обвинувачують робітники фабрики, котрої ви є директором, в тім, що, користуючись своїм становищем по службі, вимагали від робітниць... вимагали... ну, ви знаєте.

МАРФУТКІН. От, от... так, сосновий сук.

ТЇШКІН. Робітники, протестуючи проти сего, домагають ся вашого усуненя. Їх піддержує союз; для піддержки сего домаганя союз проголосив тут, в Криворожі страйк. Ґенадій Іванович Бездушний — голова фірми — уважає обвинувачуванє безпідставним і відмовляєть ся його усунути. Чи правильно, панове?

БЕЗДУШНИЙ. Відповідає дїйсности.

ТЇШКІН. Для того, щоби установити, о скільки згадане мною обвинувачуванє є раці-

ональне, за згодою з правлїнєм союза, скликана ся нарада, правильнїйше, комісія, а може бути, суд, не знаю, як назвати.

БЕЗДУШНИЙ. Дїло не в назві... назва не робить ріжниці. Важна правда.

ТЇШКІН. Я думаю, панове, слово належить до сторони обвиняючої.

ГУКАСОВ. Прошу.

ТЇШКІН. Пане Волков, прошу.

ВОЛКОВ. Наше обвинувачуванє відоме. Пан Гукасов, користаючись становищем директора фабрики, обезщещував робітниць. Се обвинувачуванє страшне. Цівілїзований чоловік, який побирав своє образованє в Швайцарії, поступає, як найбільший негідник! Таж сї дївчата були несвідомі всего того страхітя свого положеня. Вони, може бути, не зовсїм розуміли і свій стид і своє приниженє... Глибина темноти, в котрій находить ся російський народ, дивовижна. Отруя найбільшого морального розкладу, котрою ви його отроювали разом з ґубернаторами і справниками, не могла не відбитись на нему. Ви, розумієть ся, не стрічали нї опору, нї протесту. Але прийшов час — народ прозрів, пізнав в собі чоловіка. Він від вас жде відповіди! Відповідайте за свої дїла!

ГУКАСОВ. Але позвольте, ви ще нїчого не

доказали, а вже проголошуєте вирок.

ВОЛКОВ. Я вам докажу — заспокійтесь. І от ті, котрих ви так страшно образили, над ким так по чортячому наругались, в час відплати жадають... Чого вони жадають? Якої кари? За найбільший злочин вони тільки усувають вас з фабрики. Ви своїм видом пригадуєте їм дні вашого підлого панованя і мінути його упадку. Вони не хочуть, щоби ви їм се пригадували.

ГУКАСОВ. (Остро.) Ви не маєте права так говорити! Моя провина не доказана. Се все нісенітниці.

ПАВЛО. (Обурено.) А і не говори, товаришу Волков. Ходім до робітників, їм розкажемо.

МАРФУТКІН. (До Гукасова.) А ти, Олександре Миколаєвичу, дай висказати. Єсли ти не винен, то, значить, ніхто тебе і не засудить... Але правда випливає, як би ти її не топив. Отже почекай, сосновий сук.

БЕЗДУШНИЙ. Все те, розумієть ся, дуже красномовне, але безпідставне.

ТІШКІН. Панове, прошу не робити заміток один другому і взагалі придержувати ся порядку. (До Волкова.) На чім же ви основуєте ваші заяви? Все, що ми чули, се тільки голословні твердженя. Сего, розумієть ся, мало —

аджеж ви і сами знаєте.

ВОЛКОВ. Дуже добре знаю. Ми основуємо свої обвинуваченя на словах Марфи Пеструхіної. Се є та сама женщина, котру пан Гукасов, підчас відсутности жінки, посилав до фабрики за Прісухіною, Пташкіною і иншими.

ГУКАСОВ. (Іронічно.) Не знаю, може бути, Марфа Пеструхіна і істнує на білім світї, але прислугою вона у мене не служила.

МАРФУТКІН. (Обурено і остро.) Ай, сосновий сук!... покрученою межою поїхав... Як то не служила? Цілий рік Марфа була у тебе прислугою. Що ти, в очах хочеш обманути?

ПАВЛО. Спритний хвостом крутити. Не на таких попав — не обманеш!

ГУКАСОВ. (Нахально.) Докажіть. Де вона... та Марфа? Нехай вона сама скаже.

МАРФУТКІН. (Негодуючи.) І скаже!... ти думаєш, що не скаже? Скаже, сосновий сук; ти помилив ся в рахубі: думав, що її нема, що вона в Петроград до чоловіка поїхала? Вона тут, її чоловік до дому в гості приїхав. Він і навчив її, дай боже здоровля — свідчити. Бачиш, який ти спритний.

ГУКАСОВ. (Непокоячись.) Ти, діду, видумуєш. Я ніякої Марфи не знаю.

ВОЛКОВ. Позвольте, Пеструхіна тут в коридорі. Вона разом зі мною прийшла. (Вихо-

дить.)

МАРФУТКІН. (Сердито.) Також вчений, два університети скінчив... а так бреше, в очи!

ПАВЛО. Мотовило — давно вже відомо.

БЕЗДУШНИЙ. Панове, коректність, коректність, перше всего.

ГУКАСОВ. (З видом оскорбленої невинности.) Лишіть їх, Ґенадію Івановичу, хіба від них можна вимагати?... Коректність в дикуна...

Ява девята.

(Входить Волков і Марфа.)

ВОЛКОВ. (Сїдає, до Тїшкіна.) Я хочу поставити кілька питань Пеструхіній.

ТЇШКІН. Прошу.

ВОЛКОВ. (Показуючи на Гукасова). Як сей пан називаєть ся?

МАРФА. Звісно: Олександер Миколаєвич Гукасов.

ВОЛКОВ. Чи служив він директором в селї Мокрім в ткацькій фабрицї Бездушного?

МАРФА. Чому-ж би не служив: служив, років з пять служив. Здаєть ся, що й тепер там служить.

ВОЛКОВ. Ви служили у него прислугою?

МАРФА. Служила... всім відомо. Цїла фа-

брика знає, що служила.

ВОЛКОВ. А чи не трапляло ся... чи не посилав він вас ранками до фабрики за робітницею Присухіною?

МАРФА. Посилав.

ВОЛКОВ. Підчас відсутности жінки?

МАРФА. А то-ж як... при жінці не можна — бучу підняла-б.

ВОЛКОВ. В якій кімнаті він находив ся в той час?

МАРФА. Та звісно, в спальній... Аджеж се чоловік без стиду... так як худобина, прости господи.

ВОЛКОВ. (Дивить ся в очи Гукасову.) Що скажете, пане Гукасов?

ГУКАСОВ. (Трохи розтеряв ся, стараєть ся щось надумати, щоби вийти з положеня.) Що-ж... розуміеть ся, я... (До Волкова.) Скажіть по совісти, як перед богом: ви безгрішні? На вашій совісти нема ні одної плями?

ВОЛКОВ. Я не хочу вступати з вами в особисту балачку.

БЕЗДУШНИЙ. Гм... Се дуже дивно.

ТІШКІН. Панове, порядок... по черзї прошу.

ГУКАСОВ. (До Волкова.) Ви ухиляєтесь від відповіди. Ви не можете відповісти. Ну так і не вимагайте і від мене білоснїжної чистоти. Розумієть ся, у мене, як у кождого чоловіка, є

слабости.

ТІШКІН. Прошу, придержуйтесь сути річи.

ГУКАСОВ. Так, ся женщина права. Я її посилав за Присухіною. Але я тільки грав ся, панове, по совісти кажу. Се був невинний флірт. Дальше поцілунків діло не йшло. Та і дівчина, про котру йде мова, справді, не була вже так дуже наївна.

МАРФА. А Авдотю Ворончихінську памятаєш? Я сама чула, як вона плакала. Погубив дівку. Не стидно?

ГУКАСОВ. (До Марфи, сердито.) Ти мовчи! Я не з тобою балакаю. (До Волкова підступно і нахально.) Так, не буду заперечувати: провина є, але яка провина? Хіба ми всі такі вже праведні?

БЕЗДУШНИЙ. Дивно... Що на се скаже своячка моєї жінки...

ВОЛКОВ. (Здержуючи обуренє.) Так се був тільки флірт, невинний флірт?

ГУКАСОВ. По совісти кажу: жарт, не більше.

ВОЛКОВ. Олена Пташкіна також жарт?

ГУКАСОВ. Не серіознійший від котрогось иншого. Але у неї був хтось близший. Ся дівчина не із стидливих.

МАРФУТКІН. (Обурено.) Брешеш ти, пес!... Брехун ти! На твої слова плюнути і розтерти.

Сам негідник, а дівчину очернюєш. Я знаю Оленку!... знаю — зміяче ти жало! Бач який, сосновий сук, який... а єще вчений. Я йду. Бридко дивитись на тебе. Оґер ти! (Хвилюючись, шукає кашкета.)

ВОЛКОВ. До сеї мінути, я також не був певний. Менї також здавало ся не правдоподібним се обвинуваченє. Але тепер нема сумнїву. (Остро.) Заберай ся звідси!... Чуєш? Щоби й духом твоїм тут не пахло!

ПАВЛО. Не послухали мене ткачі. Відразу треба було...

ВОЛКОВ. (До Бездушного.) Здаєть ся, що і ви тепер не будете казати, що на пана Гукасова кинено клевету? Ми уважаємо свої обовязки закінченими. Страйк буде тягнути ся доти, доки ми не отримаємо від вас офіціяльного повідомленя про віддаленє зі служби... ось того пана. (Волков, Марфуткін, Павло і Марфа виходять.)

ТЇШКІН. (На здогін.) Ми єще нинї повідомимо правлїнє.

БЕЗДУШНИЙ. (До Гукасова.) Безсумнїву, ви задалеко зайшли, Олександре Миколаєвичу, задалеко. Се вже занадто... ну, хоч би одна, а то, дійсно, гарем.

ТЇШКІН. (До Гукасова.) В інтересах фірми вам треба усунутись.

БЕЗДУШНИЙ. Ви почекайте, Тїшкін. Се

не ваше діло. (До Гукасова.) Хоч, говорячи отверто, ви Олександре Миколаєвичу, праві: хто з нас безгрішний?

ТІШКІН. Се розумієть ся. Але треба уміти грішити, панове. Гріхи Олександра Миколаєвича дуже дорого обійдуть ся фірмі.

БЕЗДУШНИЙ. Гм... і се правда.

ГУКАСОВ. (До Бездушного.) Я бачу, ви, Ґенадію Івановичу, все се взяли близько до серця. Заплатіть мені за недодержанє контракту і я піду.

БЕЗДУШНИЙ. Але-ж ви оженені зі своячкою моєї жінки... скандал!... Пляма на всю фамілію... Аджеж у мене заслуги перед суспільством і не тільки як фабриканта, але і як діяча на поли культури. Мій музей...

ТІШКІН. (Перебиваючи.) Перепрошаю, Ґенадію Івановичу... все те можна залагодити.

БЕЗДУШНИЙ. Яким робом?

ТІШКІН. За недотриманє контракту ви панови Гукасову, розумієть ся, не заплатите. Адже-ж ви усуваєте його по причинам, які він сам викликав. В такім случаю ви не зобовязані платити.

БЕЗДУШНИЙ. (Роздумуючи.) Глубоко правдиві слова: хто з нас без гріха? І я в молодости грішив. Та ще й як грішив! Мій старший син каже, що ціла історія людства — є історія його

гріхопаденія, а він чоловік образований. (Павза.) Ось що, Олександре Миколаєвичу, виїдьте ви на відпочинок... Ну, хоч на три місяці. А сим панам із союза ми заявимо, що вас усунено.

ГУКАСОВ. Що-ж, я се принимаю. (Підлесливо.) Ґенадій Івановичу, ви дуже чутливий чоловік... Спосібні все зрозуміти. Ви фільософ, Ґенадію Івановичу.

БЕЗДУШНИЙ. Розумієть ся, ваша жінка — своячка моєї жінки... але... ви її, розумієть ся нічого не скажете, чи так?

ГУКАСОВ. Розумієть ся, не скажу.

БЕЗДУШНИЙ. Ну, і я мовчу. Не варта її хвилювати... Ну, от, здаєть ся, вовки ситі і кози цілі. (До Тїшкіна.) Доручаю вам покищо догляд над фабрикою в Мокрім... будете доїзджати. Я думаю, у вас діло піде. (До Гукасова.) А ви як?

ГУКАСОВ. Що-ж, прошу; поки мене нема, хтонебудь мусить наглядати.

БЕЗДУШНИЙ. От і добре, добре. Пан Тїшкін — чоловік находчивий. Обідати, Олександре Миколаєвичу, обідати поїдемо. При обіді ми поговоримо. (Дзвонить. Входить швайцар.) Скажи, щоби автомобіль підїхав. (Швайцар вийшов.)

ТЇШКІН. Ґенадію Івановичу, треба донести

в правлїнє союза. Єсли завтра страйк не закінчить ся — замовленя на час не виконаємо.

БЕЗДУШНИЙ. Не можу... не можу більше. Союз, робітники, страйк. Жити не можна! (Павза.) Ну, нїчого, потерпимо єще трохи. З Петрограду гарні вісти наспівають. Так, кажуть, кінчаєть ся, все те кінчаєть ся...

ГУКАСОВ. Треба сподївати ся, і тут не довго.

БЕЗДУШНИЙ. Ну от, як тільки наш край очистить ся від всїх тих Волкових, Совітів, союзів — ви знова вернете до Мокрого. (Входить швайцар і каже: "автомобіль підїхав".)

БЕЗДУШНИЙ. Поїдемо, Олександре Миколаєвичу. (До швайцара.) Подай капелюх. (Швайцар подає.) А ви пане Тїшкін, напишіть лист в правлїнє союза і пришлїть до мене підписати. (До швайцара.) Двері, двері відчини... Ех, який ти, голубчику неповоротливий! (Гукасов, Бездушний і швайцар виходять.)

Ява десята.

(Тїшкін свобіднїйше зітхнувши сидить якийсь час нерухомо, взявшись руками за груди піджака, відтак начинає писати лист. Входить Радостїн.)

РАДОСТЇН. (Сїкає носа, дістає папіросницю і закурує.) Поїхали? І обидва разом здаєть ся?

ТЇШКІН. (Пишучи.) Разом.

РАДОСТЇН. Значить, нещасненькі з носом, Гукасов лишаєть ся.

ТЇШКІН. (Пише.) Нї, Бездушний усуває Гукасова.

РАДОСТЇН. А-а-а... От тобі і швайцарський унїверситет. Ну, лїпше, не буде дерти носа. Розкажіть Володимире Олексїєвичу, як се все відбувало ся?

ТЇШКІН. (Пише.) Не можу, дїлова тайна.

РАДОСТЇН. Значить не не надармо ходили поголоски відносно дївчат? Розкажіть, справдї, ну, яка там тайна... Ворони криворожські і ті все завтра будуть знати.

ТЇШКІН. (Переставши писати і стискаючи пресою папір.) Але не від мене. Я відносно сего крепкий, не проговорюсь. Фірма менї довіряє, і я уважаю за обовязок оправдати її довірє.

РАДОСТЇН. Для приятеля можна зробити виняток.

ТЇШКІН. (Переглядаючи написане.) Приятель приятелем, а служба службою. Ви також де про що мовчите, єсли вам скажуть.

РАДОСТЇН. Се розумієть ся, правильно. І я про пасив і актив буду мовчати. Хоч заріж, не скажу.

ТЇШКІН. (Переставши переглядати, весело.) І так страйк закінчений. Через півтора місяця двайцять тисяч мої.

РАДОСТЇН. Коняк будемо пити?

ТЇШКІН. Будемо. Нехай соціялїсти про тверезість говорять — ми випємо. (Павза.) Ну і напасник же, я вам скажу, той Гукасов.

РАДОСТЇН. Напасник?

ТЇШКІН. Надзвичайний. Я також мужик не туман, можу брехати, але так нагло, як Гукасов, не зумію.

РАДОСТЇН. Давайте за сьогодня авансом фляшину смикнемо, хоч за минувшину... За славну минувшину.

ТЇШКІН. Добре... Випємо. Минувше не умерло, пане Радостїн; воно прийде — ми своє наженемо.

РАДОСТЇН. Єсли прийде — держись, червоні. Упюсь, кровю упюсь!... Зубами гризти буду: гам, і до чорта... (Тїшкін дзвонить. Входить швайцар.)

ТЇШКІН. З тим листом йди до пана Бездушного. Він його підпише. Ти сейчас же вертай ся. Зрозумів?

ШВАЙЦАР. Так точно. Зрозумів.

ТЇШКІН. Гляди-ж... Ковбасою біжи! Вернеш на час — похвалю, спізниш ся... убю.

(ЗАВІСА.)

ДІЯ ЧЕТВЕРТА.

Ява перша.

Декорація та сама, що і в першій дії. Під вечір. Нікішін сидить за столом з книгами, — пише. Входить Марфуткін.

НІКІШІН. А, дід Стратилат. (Перестаючи писати.) Кажуть, що ти відчухрав Гукасова... з піском змішав?

МАРФУТКІН. Аякже його поганця не відчухрати? Святого з рівноваги виведе. Стиду навіть на волосок нема... Як почав брехати, як почав... Ну, але Хома Василєвич припер його... не викрутив ся... (Сідає, павза.) Ходив я до вашого попа в Криворожськім...

НІКІШІН. (Пише.) До попа? Закучив за ними?

МАРФУТКІН. А то-ж, сосновий сук... Пішов до него по християнськи, по душі поговорити, а він хвостом крутить... без совісти чоловік — пропади він пропадом.

НІКІШІН. (Переставши писати, весело.) Піп та й без совісти?... Як же се так?

МАРФУТКІН. (Задумчиво, тереблючи бороду.) Та вже так... крутить... Ні богови, ні чортови,

значить.

НІКІШІН. Про що-ж ти хотів з ним говорити?

МАРФУТКІН. Та от про того самого, сосновий сук, про Гукасова... Прийшов і кажу: "здраствуйте, отець Власій". "Здраствуй!" Я кажу: "Случай недобрий став ся"... розказав, значить, йому все. "Проповідь, кажу скажи в церкві, напятнуй". Вислухав він мене та булькнув: "не судіть, да не судимі будете". Я кажу, що він заповідь нарушив: "не прелюби сотвори". А він у відповідь: "а ти бачив, як він прелюби творив? Не бачив, так, каже, і не обвинувачуй"... "Його, каже, отець небесний буде судити, від него, каже, не сховаєть ся — він все бачить". Який сосновий сук... а ще духовна особа.

НІКІШІН. (Сміеть ся.) Добре відповів.

МАРФУТКІН. В Мокрім до отця Івана ходив... також викрутив ся. "Я, каже, в се діло вмішувати ся не буду. Се, каже, справа цивільна, а не небесна".

НІКІШІН. Які вже тут небеса?

МАРФУТКІН. Та от покликують ся... Один на небо, а другий на землю. (Павза, задумчиво.) Єсли-б не наш союз, то все пропало-б!... Лишив би ся чистий наш Гукасов... Ще й нас би обвинувачили... (З почутєм до Нікішіна.) Дякую вам,

дякую, помогли... по правді, по совісти... А він відчує, відчує, сосновий сук.

НІКІШІН. (Весело.) Ми завсїгди зуміємо помочи. Ми секрет такий знаємо...

МАРФУТКІН. (Здивовано.) Справдї... секрет?...

НІКІШІН. Так, секрет... Знахорське слово.

МАРФУТКІН. Шуткуєш, сосновий сук. Ви розумом поборюєте... та правдою.

НІКІШІН. Ага, вгадав, в чім наш секрет. (Серіозно.) Ось що я тобі скажу: ти залиши попів, не ходи до них. І письмо їх на поличку постав. Се письмо то — пропасть. З него всякий тягне все, що йому потрібне. Треба богатого злодія оправдати, на святе письмо покликають ся; задумають з робітника сїм шкур здерти — також здирають після святого письма. Залиши ти його.

МАРФУТКІН. (Задумчиво.) Привик я до того, сосновий сук... З маленьку привчили.

НІКІШІН. Ти не в святім письмі і не в попа шукай відповіди, а у власної совісти. Зрозумів? Вона не обмане.

МАРФУТКІН. (Задумчиво.) У совісти?

НІКІШІН. Тільки у неї. Надивиш ся за день на всяку гидоту, наслухаєш ся — вечером сядь дебудь дальше від людий і подумай. І вона тобі і скаже: ось що треба робити, Марфуткін.

(Енерґічно.) Ну, а коли вона тобі сказала — годі... йди! Йди на пролом! Голову розбий, а йди.

МАРФУТКІН. Правильно, правильно, сосновий сук... правильно.

НІКІШІН. Коли вже раз став на таку точку — тоді вже само піде. Ні попа, ні письма, нічого тобі не треба буде. Коли сам підеш — других за собою тягни... Ходімо, мовляв, хлопці.

МАРФУТКІН. Від совісти, значить до правди?

НІКІШІН. (Весело.) До неї самої... А як народу збереть ся много, то йти дуже весело.

МАРФУТКІН. Де то ні... прутик до прутика — ну і сила. А сила завсїгди весела... тільки колись вже її розсердять... (Павза.) Так, сосновий сук... ось Хома Василєвич так саме говорить... З головою чоловік, з головою... Говорить, як ножем ріже. Вчера він менї таку задачу чадав... думаю, думаю — голова починає тріщати... так... (Чути фабричний гудок, який то слабне, то кріпшає — трівожний, за ним — другий, третий.)

НІКІШІН. Гудки... Що за причина? Чи не пожар де у фабриці? (Дивить ся у вікно.) Ні, нічого не видно.

МАРФУТКІН. А як трівожно гудуть... Щось не добре, сосновий сук.

НІКІШІН. Не добре: трівогу дають. Що стало ся? От оказія, га?

МАРФУТКІН. А ось і народ... як валить. Вся фабрика йде.

НІКІШІН. Від Кривоносивих йдуть... Що таке? Застрайкували — факт.

МАРФУТКІН. Ось яка справа... Зрушив ся, зрушив ся народ... бач, як валить, так як на ярмарок. Стрівожив ся чогось... Ой, батьки рідні, скільки їх... ґудуть, як гудуть... Як в улию... Щож се таке, сосновий сук?

Ява друга.

(Входить Волков.)

ВОЛКОВ. (До Нікішіна.) Що стало ся Кузьма?

НІКІШІН. Не знаю... застрайкували, як видно... і на всїх фабриках.

ВОЛКОВ. Але чому? Хто проголосив страйк? Рада? Чи комітет партії?

НІКІШІН. Ніхто не проголошував.

ВОЛКОВ. Я сегодня був в раді — там нічого... і в комітеті партії нема нічого нового... Центральний комітет партії пропонує здержувати ся, телеґраму отримано, щоби не виступати.

НІКІШІН. Аджеж народ йде сюди.

ВОЛКОВ. Так, сюди... дивно. Я нічого не розумію. (Чути шум і крики наближаючої ся товпи.)

МАРФУТКІН. А Павло також там... Он він, сосновий сук, машерує і з ним який жовнір. Так се він підбурив народ...

НІКІШІН. Нащож се йому?

МАРФУТКІН. Він, комарі-б його зїли, він!... Ах, сосновий сук... він підбурив!... "Треба говорити з сокирою та карабінами"... злющий собака.

ВОЛКОВ. Всї застрайкували... без відома союза — дивно. (Крики і шум під вікнами правлїня.)

Ява трета.

(Входять Павло і 1-ий жовнір.)

ПАВЛО. (Він дуже схвильований, очи горять, жестикулює.) Що, дочекались? Все по правдї та на словах... Народ на дїлї покаже! (Показує рукою у вікно.) Бачите як валить! На алярм будемо дзвонити! Всїх піднїмемо.

ВОЛКОВ. (До Павла.) Се ти викликав страйк?

ПАВЛО. Не я, а живодери викликали! Дізнали ся робітники про Гукасова... дізнались! Сами застрайкували, так. Дістане він тепер

своє, не втїче!

МАРФУТКІН. Ай, ай, яка справа. Весь народ підняв ся. Ах, сосновий сук... скільки народа.

1-ИЙ ЖОВНЇР. (До Волкова.) Чого ви тут сидите, копаєтесь в паперах. Наші женщини обезчещені! Кровю за се треба, а не папером. Кровю, кажу!

ВОЛКОВ. (До 1-го жовнїра.) Нам кров не потрібна. Я думаю, а ти кричиш, не подумавши.

1-ИЙ ЖОВНЇР. Менї потрібна. Менї потрібна кров! Чорти! Нас гнали на війну, як скотину, а тут безчестили наших сестер, жінок. (Павза.) Ходїм. Де він? Знайдемо!

ПАВЛО. Ходїм... зловимо собаку... не втїче! (Йде до дверий.)

МАРФУТКІН. (Хватає Парла.) Ти куди, сосновий сук? Не йди, Павле!

ПАВЛО. (Рветь ся.) Пусти, дїду Стратилате. Пусти, кажу.

1-ИЙ ЖОВНЇР. (До Марфуткіна.) Пусти його, старик... пусти! (Помагає Павлови вирвати ся.) Я їм покажу. Кишки випущу. Анахтеми! Безчестити наших сестер... На костир їх! Ходїм! (Перший жовнїр і Павло виходять. Підійшла товпа; крик, гамір; чути співи; на воєнні трубі грають "Марселезу"; по крику і гаміру чути, що товпа обурена.)

Ява четверта.

(Входять: Люба, Олена, 2-ий жовнїр і кількох робітників і робітниць.)

ЛЮБА. (До Волкова.) Хомо, я така рада: робітники дізнались про історію в Мокрім і застрайкували. Вони рішили піддержати союз. Хомо, до яких днів ми дожили! За честь робітниць підняли ся тисячі робітників... Без заклику, сами... Вони тепер все розуміють, все відчувають. Се така радість, Хомо.

ВОЛКОВ. Так, се — радість. Але я бою ся: щоби не було часом убійств. (Говорить з Любою. Нікішін переговорює через вікно з робітниками.)

НІКІШІН. Щож се... хіба ми не знаємо, що робимо.

ГОЛОС. (З товпи.) Зле знаєте.

НІКІШІН. (Розсердившись.) Ми вчені, і перевчені... (Перегнув ся через вікно, веде балачку.)

2-ИЙ ЖОВНЇР. (Розмахуючи руками і хитаючись з сторони на сторону.) Хто хоче слухати маляра! Я вам розкажу, як я малюю людий на червоний кольор!... (Виймає з кишенї револьвер.) Ось пензель, а фарби не потрібно. Кажіть, кого малювати.

ГОЛОСИ. Буржуїв! Гандлярів! Попів!

ПАВЛО. (Через вікно.) Йди з нами, ми тобі

покажемо.

2-ИЙ ЖОВНЇР. Я начальника дивізії змалював, полковника, жуліка, на стації в Ярославії... змалюю і тут. Кого? Хто тут у вас охочий до дівчат?

ГОЛОСИ. Директор з Мокрого. Сашка Гукасов! Убити мерзавців!

НІКІШІН. Товариші, ми підприняли свої кроки. Ми проженемо його. Пощо убивати — руки паскудити.

2-ИЙ ЖОВНЇР. Змалювати його треба. Покажіть менї, де жиє та крохмальна гнида — я його змалюю!

ГОЛОС. (З товпи.) Як ти його змалюєш?

2-ИЙ ЖОВНЇР. А ось як... (Стріляє в верх.) Оттак і потече фарба.

НІКІШІН. (Підвисшаючи голос, до 2-го жовнїра.) Ти, товаришу, револьвер заховай. У нас також вони є, але ми стріляємо, коли треба... На барикадах.

2-ИЙ ЖОВНЇР. На барикадах... Я був на барикадах. Я арсенал брав!

ГОЛОСИ. Таких треба убивати!... Убємо Гукасова. В Мокре, товариші. Він є тут, його бачили. Ходїм до Бездушного! (Шум, крики; на трубку грають "Марселєзу".)

СУХОЙ. (У вікно.) Висох я... сили вже не маю! Хазяїн гладкий як кабан... жир тече. Від-

беріть у него годинник!

ПАВЛО. (У вікно.) Досить терпіти! З нас кров пють, над нами наругують ся.

СУХОЙ. (Голосно.) Годинник відберіть... Він мій!... А то я сам відберу!... Пирну ножем в черево і відберу!

1-ИЙ ЖОВНІР. (У вікно.) Бити їх треба. Гади вони... сволоч!

2-ИЙ ЖОВНІР. Ми офіцирів в полку, як цуциків, передушили, а ви чого дивите ся. В три нагаї нас били, жили з нас тягнули — ми терпіли. Але за ганьбу треба мстити!

З ТОВПИ. Змалювати треба!

2-ИЙ ЖОВНІР. (Розмахуючи револьвером.) Так, змалювати... Щоби не сміли!... Щоби через сто літ згадували!

1-ИЙ РОБІТНИК. (Влазячи вікном.) Щож се, товариші? Невжеж попускати? Невжеж і се так пройде?

ГОЛОСИ. Ні, не пройде.

ФЕДЮК. (З товпи.) Розбійники вони... душогуби... Памятники собі понабудовували... До чорта з памятниками!... Помиями треба облити могили... здохлими котами закидати. (В товпі шум, крик: "Молодець Федюк".)

ФЕДЮК. Я завсїгди — Федюк!

2-ИЙ РОБІТНИК. (Влазячи вікном.) А ну, ви, правлїнє, ходім. Беріть карабіни, де вони у

вас?

ВОЛКОВ. Карабінів тут нема.

2-ИЙ РОБІТНИК. Деж вони? Давайте нам карабіни — ми їх оловяним горохом почастуємо.

ПАВЛО. (За вікном.) Ходім, товариші. Гукасова треба знайти — а то ще поїде собака.

ГОЛОСИ. Так, так, ходім.

2-ИЙ ЖОВНІР. Ходім... покажете мені його. Я його змалюю. (Товпа з шумом і криком починає відходити, грає трубка; чути писк Сухого: "годинник, годинник відберіть! Не відбирете, я його заріжу. Сам відберу".)

ВОЛКОВ. (У вікно.) Стійте! Стійте, кажу. Те, що ви хочете зробити, є божевільство!

НІКІШІН. Опамятайте ся! Що вас чорт загнуздав? Кому від сего буде лекше?

ГОЛОСИ. Ходім... Стійте, стійте! Досить балачок. Стійте! Не йдіть!

ВОЛКОВ. Пощо вам се убійство? Одним негідником на землї буде менше, але чи ви будете щасливійші? Нї! Негідників дуже много. Їх останеть ся достаточно, щоби пити вашу кров.

ГОЛОСИ. Правильно! Стійте, товариші! (Товпа знова ґрупуєть ся довкола приміщеня союза.)

ВОЛКОВ. Пімста!... За свої і ваші муки я хотів би страшно пімститись! Але я не маю

права. Не маєте права і ви. Ми жиємо не для того, щоби мстити, а для того, щоби вести людство до добробуту

ГОЛОСИ. Так, так! Правильно!

ВОЛКОВ. На кождім з нас лежить великий і святий обовязок бороти ся за знищенє рабства, бороти ся проти насильства і обманства. І які великі цїли лежать перед нами. Ми повинні переродити чоловіка. З раба ми повинні зробити гордого сильного власника землї. Так віддаймо ся же думкам про сю цїль, будемо до неї стреміти! Проч, з почутєм помсти; воно нам не потрібне. Воно нам перешкаджає.

ГОЛОСИ. Так, так, правильно.

ВОЛКОВ. За се відомстить історія! Настане день, і ті, котрі нинї є на вершках людського добробуту, почують грізний, але справедливий приказ: працюй! (Грімкі оклики, овації: "браво! Правильно!")

ВОЛКОВ. І для них, викоханих лядащуг і катів, се буде проклятєм... Се буде помста за наші страждання, за наші сльози, але местником буде історія; її закони за нами, але проти них!

ГОЛОСИ. Правильно, правильно!

ВОЛКОВ. І той день недалеко. Він близше, чим думають. Я вам кажу: Будьте готові! Скоро нас знова поведуть на бій.

ГОЛОСИ. На бій! Долів буржуазію !

ВОЛКОВ. Нас розіпяли на хресті нужди. Світ золота і крови засудив нас на муки, але ми хочемо радости. Ми хочемо бачити сонце і блакитне небо. На границі своїх держав вони післали міліони одурених ними безумців. І ті розбивають один другому черепи, розпорюють животи, ломлять грудні клітки. З прегарними словами на устах вони творять такі злодійства, від котрих здрігнув би ся сам Великий Інквізитор. Кінець сему! Долів розбійників і катів! Ми видвигнемо сей клич на захід, полудень і схід... Не крик, а наш гнів, наші палаючі обуренєм серця! Нас почують камінярі Франції, ткачі Німеччини, прядільщики Анґлії. Ми злучимо наші руки над обломками золотого ідола, і тоді кінець Бездушним! Кінець Гукасовим! Царство праці запанує на землї, і чоловік стане богом землї!

ГОЛОСИ. Нехай жиє праця! Долів буржуазію! Ура!

ВОЛКОВ. Ваші оклики є признакою наближаючої ся бурі. В невдовзї її грізне диханє торкнеть ся нас, — будьте готові! Я сказав все, що хотїв.

ГОЛОСИ. Правильно говориш, Хомо! Правильно! (В товпі рух, балачка і оживленє.)

МАРФУТКІН. (До Павла, якого видно коло вікна.) Павле, йди сюди. Перестань надаремно порска-

ти ся. Чуєш, що каже Хома Василєвич: покличуть, тоді і підеш.

ПАВЛО. (Сумно.) Я нічого, діду Стратилате. Мені все одно... як инші, так і я...

МАРФУТКІН. Йди сюди. От і Олена тут. Всї разом. Як прийшли, значить, так і підемо.

ПАВЛО. (Сумно.) Не піду я до Мокрого, діду Стратилате. Там кучно, у фабриці самі старі та женщини.

МАРФУТКІН. Як то не підеш, сосновий сук?

ГОЛОСИ. (Здивовано.) Хто се? Управляючий Тїшкін! Дайте йому по потилиці... Чого йому треба?

Ява пята.

(Через двери видно, як Тїшкін передираєть ся через товпу; під пахвою у него портфель; палиця зачеплена за ґузик сурдута. Він через цїлий час робить наче любязну усмішку і говорить.)

ТЇШКІН. Позвольте пройти... перепрошаю, позвольте. (Увійшовши в правлїнє винимає з портфеля лист. Його поява викликала зацїкавленє серед робітників, які старають ся заглядати через вікна. Тїшкін — до Волкова.) Пан Бездушний припоручив менї передати вам сей лист. Оскільки я зрозумів, тут відбуваєть ся мітінґ в звязи зі справою Гукасова. Я позволю собі прочитати сей лист. Він

відносить ся до сеї справи і, розумієть ся, всім інтересно його почути. (До Волкова.) Ви позволите?

ВОЛКОВ. Прошу, єсли вам хочеть ся.

ТІШКІН. Так, мені се зробить приємність. Аджеж я чоловік, так сказати, суспільний. (Читає.) "Виходячи з інтересів робітників, своєю кровю освободивших край від гнету самодержавія, і беручи на увагу все значінє правильної роботи промислових підприємств для републики і революції, правлїнє фірми "Бездушний і Сини" рішило піти на уступки горожанам робітникам і віддалює директора ткацької фабрики Гукасова. Правлїню робить приємність донести про се, так як воно думає, що Гукасов фактом свого увільненя понесе заслужену кару і получить, так сказати, морального поличника. Зі своєї сторони, правлїнє сподієть ся, що се є послїдний конфлїкт між ним і робітниками. Правлїнє, придержуючись точки погляду оборони інтересів революції, буде стреміти до тїсного співробітничаня з горожанами робітниками на основах приятельства і дружби. Сего вимагає нове житє і нові форми державного правлїня. Правлїнє з охотою йде всему тому на зустріч і висловлює увіренність, що горожани робітники, в свою чергу, висловлять такі са-

мі бажаня і підуть по наміченім правлїнем шляху. Підпис: Ґенадій Бездушний".

ГОЛОСИ. Бездушного також треба нагнати! (Поодинокі голоси в товпі: "браво!")

ТЇШКІН. Панове... товариші... Алеж так буде по правдї! Нї для кого не буде кривди! Поки я є управляючим, у мене завсїгди буде по правдї. Я уважаю, що ви всї праві. Я також з житного тїста спечений... я також робітник. Я розумію...

ГОЛОСИ. Не вірте йому, братя. До революції собака собакою був. Матїрно всїх лаяв! У-у, обманщик. Дати йому по шапцї. (Устроюоть котячий концерт. Тїшкін почервонїв, на лицї поперемінно показуєть ся то злість, то підлеслива умішка, то страх.)

ТЇШКІН. Се не правда. Я простий чоловік... Я не біла кість!...

ГОЛОСИ. Гони до чорта! Чуєш? А то боки помнем.

ВОЛКОВ. (До Тїшкіна.) Я радив би вам не практикуватись більше в бесїдницькім мистецтві.

ТЇШКІН. (Розтерявшись.) Ну, я перепрошаю... не буду більше... (Передає Волкову лист, прощаючись.) Вони... менї капелюха... не пімнуть?

НІКІШІН. (Усміхаючись.) Не пімнуть. Йдїть. (Тїшкін виходить, боязливо оглядаючись на крики і го-

люкане товпи.)

ВОЛКОВ. (До робітників.) Се все, що нам тепер потрібно. Директора нема. Ми його викинули. Прийде день, ми викинемо і хазяїв. (До Марфуткіна.) Діду, пішов з димом ваш директор.

МАРФУТКІН. (Кланяючись.) Дякую. Ми дуже вдоволені. Дякую всему чесному народови. (Кланяєть ся на всї чотири сторони.)

ГОЛОС. (З товпи грімко.) На здоровлє, діду!

МАРФУТКІН. Аякже, аякже, сосновий сук... де-б то не на здоровлє: таку важну шишку збили... З заграничною наукою. Потїшили своїх ткачів, о, ще й як потїшили... Розкажу ткачам... все розкажу. Дуже поучаючо тут у вас: можна набрати ся розуму.

НІКІШІН. Товариші! Раз зібрали ся всї разом, то не розходьте ся... Устроїмо похід. З прапорами, з піснями мимо буржуазних палат... По під самими вікнами перейдемо. Нехай чують та не забувають, що їх час минає.

ГОЛОСИ. Похід! Прапори! Несїть прапори!

НІКІШІН. Сейчас. Хомо, давай наші прапори. (Нікішін і Хома виходять до бібліотеки, виносять прапори і подають їх через вікно.

ГОЛОСИ. Нехай жиє праця! Ура! Долів буржуазію. (Робітники переходять мимо вікон; чути

гамір товпи; грають марселезу на гармонїю і трубку. Спів, крики і звуки пискливої музики витворюють грізну симфонїю. На горизонтї — червонїє захід сонця; вікна фабрики, відбиваючи полумінє заходу сонця, видають ся огненими. Приміщенє правлїня опустїло; лишились Марфуткін і Олена.)

МАРФУТКІН. (Дивить ся у вікно.) Розсердив ся народ. Ох, як розсердив ся. А от жовнїр!... Я, каже, маляр, людий на червоно малюю... Стратив, значить, чоловік рівновагу. Але й те сказати: скільки горя народ перетерпів, моря сліз виплакав.

ОЛЕНА. Дїду, а Люба дуже добра женщина. Я бояла ся її — думала, що вона сердита.

МАРФУТКІН. Яка Люба?

ОЛЕНА. Волкова.

МАРФУТКІН. Чогож її бути сердитою? Вони всї добрі... І Хома Василєвич добрий... Тільки духом сильний, серіозний, але добрий. (Павза. Пощіпуючи бороду.) Так... Сумнїв мене взяв тут, Олено. Переплутали ся думки, сосновий сук... Хома Василєвич такий менї цвях забив в голову. Говорив я з ним про бога. "Ти, — каже, — дїду, уважаєш бога справедливим і милосердним?" Так, кажу, а то якже? А він і сказав: "деж — каже — твій справедливий бог буває в той час, коли чоловік чоловіка кривдить, коли чинить над ним наруги, коли він йо-

го убиває? Де — каже — він був коли Гукасов...

ОЛЕНА. (Плаче.)

МАРФУТКІН. Ну, буде, буде, сосновий сук. Не плач, сирітко, не плач. (Надіває кашкет і бере палицю.) Досить, не плач.

ОЛЕНА. (Через сльози.) Ти куди, діду?

МАРФУТКІН. Як то куди, сосновий сук? За народом. Бачиш скільки народу йде. Сила величезна. І я піду. Нехай фабриканти і на мене, старого, подивлять ся.

ОЛЕНА. А я куди піду, діду?

МАРФУТКІН. І ти, сирото, йди. Йди... за народом йди... Ходім. Коли народ на гору, і ми на гору. Народ з гори, і ми за ним. (Виходять; чути оклики: "Долів буржуазію!" Співи, і звуки трубки.)

(ЗАВІСА.)

КОЖДИЙ

робітник і фармер повинен читати передовсім робітничі часописі!

Чому?

Бо робітнича часопись обговорює кожду подію в краю і в світі лише зі становища інтересів робочого люду.

Одинокою робітничою часописею в Канаді є

"УКРАЇНСЬКІ РОБІТНИЧІ ВІСТИ"

що виходить в Вінніпеґу два рази на тиждень і коштує лише $4.00 на рік.

Хто читає "Українські Робітничі Вісти", виробляє собі суцільний світогляд і може осудити кожду подію в суспільнім житю.

"УКРАЇНСЬКІ РОБІТНИЧІ ВІСТИ" виступають проти кождого лайдацтва поповнюваного на робочім народі.

"УКРАЇНСЬКІ РОБІТНИЧІ ВІСТИ" доносять про робітничий рух на цілім світі, про боротьбу робітничої кляси.

Хто хоче знати, як свідомі робітники думають про суспільні події, хто хоче навчити ся соціялїстичної думки, нехай читає передовсім "УКРАЇНСЬКІ РОБІТНИЧІ ВІСТИ".

Адреса:

"UKRAINIAN LABOR NEWS"
Cor. Pritchard & McGregor Sts.,
Winnipeg, Man.